

Kemal Tahir'in "Yorgun Savaşçı" ve "Rahmet Yolları Kesti" Romanlarında Eşkıyalık Teması (1919-1939)

The Theme of Banditry in Kemal Tahir's Novels "Yorgun Savaşçı" and "Rahmet Yolları Kesti" (1919-1939)

Ercan UYANIK* 



*Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye

ORCID: E.U. 0000-0003-0821-4663

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Ercan Uyanık,
Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye
E-posta/E-mail: ercan.uyanik@deu.edu.tr

Başvuru/Submitted: 04.01.2023
Revizyon Talebi/Revision Requested: 02.03.2023
Son Revizyon/Last Revision Received: 04.12.2023
Kabul/Accepted: 14.12.2023

Atıf/Citation: Uyanık, Ercan. "Kemal Tahir'in "Yorgun Savaşçı" ve "Rahmet Yolları Kesti" Romanlarında Eşkıyalık Teması (1919-1939)" *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies* 44 (2023): 241-281. <https://doi.org/10.26650/YTA2023-1229492>

ÖZ

Bu çalışmada özgün fikirleri ve titiz çalışmaları ile Türk Edebiyatı'nda önemli bir yere sahip olan Kemal Tahir'in, eşkıyalık olgusu hakkındaki düşünceleri ele alınmıştır. Yazarın "Yorgun Savaşçı" ve "Rahmet Yolları Kesti" adlı romanlarındaki "eşkıyalık teması" incelenmiştir. Edebi anlamda köy romanının ayrılmaz bir parçası olarak ele alınan eşkıyalık olgusu, pek çok romancı tarafından "sosyal eşkıyalık" çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu hususta Kemal Tahir, aykırı bir fikir benimsemesi sebebiyle farklı bir yere sahiptir. Yazar, köyü ele aldığı tüm romanlarında eşkıyalık olgusu üzerinde durmakla birlikte, "Rahmet Yolları Kesti" adlı romanı bu bakımdan en çok tartışılan eseri olmuştur. Benzer bir durum eşkıyalık bağlamında olmasa da "Yorgun Savaşçı" romanı için de yaşanmış, o dönemde büyük tartışma konusu haline gelmiştir. Söz konusu bu iki roman yayımlandıkları ilk zamanlarda ideolojik çerçevede ele alınmışlardır. Bu sebeple ne yazar ne de eserlerinin günümüze değin hak ettiği değeri bulamadıkları gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, Rahmet Yolları Kesti, Eşkıyalık, Tarihi Roman

ABSTRACT

In this study, the thoughts of Kemal Tahir, who has an important place in Turkish literature with his original ideas and meticulous studies, on the phenomenon of banditry are discussed. The "banditry theme" in the author's novels "Yorgun Savaşçı" and "Rahmet Yolları Kesti" is analyzed. The phenomenon of banditry, which is considered as an integral part of the village novel in literary terms, has been evaluated by many novelists within the framework of "social banditry". In this regard, Kemal Tahir has a special place due to his adoption of a contrary idea. Although the author emphasizes the phenomenon of banditry in all his novels dealing with the village, his novel "Rahmet Yolları Kesti" has been the most discussed work in this respect. A similar situation was experienced in the novel

"Yorgun Savaşçı", although not in the context of banditry, and it became the subject of great debate at the time. When these two novels were first published, they were discussed within an ideological framework. For this reason, it has been observed that neither the author nor his works have found the value they deserve until today.

Keywords: Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı, Rahmet Yolları Kesti, Banditry, Historical Novel

Extended Abstract

Kemal Tahir holds a significant position in the annals of Turkish literature and intellectual discourse. His life's dedication revolved around delving into the intricacies of the nation's realities. Utilizing novels as a medium, he sought to communicate both history and reality. His perspectives on historical and social matters have been subjects of deliberation within intellectual and literary circles. An enduring topic of discussion has been Kemal Tahir's stance on banditry. Central to his main thesis is the argument that a bandit "cannot be a hero", portraying banditry as a social phenomenon. Although banditry is subtly alluded to in many of his village-themed novels, this study accentuates his views through an examination of the novels "Yorgun Savaşçı" and "Rahmet Yolları Kesti". The former unfolds during the National Struggle era, marked by the absence of state authority, revealing the widespread prevalence of banditry. The latter, set in the mid-1930s concurrent with the establishment of the Ankara Government and the solidification of state authority, is noteworthy for its portrayal of a bandit narrative. In both of Kemal Tahir's novels, various individual and societal elements pertinent to the genesis of banditry are underscored. These elements encapsulate the author's overarching perspectives on the phenomenon. According to the author, the notion of appreciating honest bandits is a concept proposed by "semi-intellectuals" resulting from an evaluation that is detached from Anatolian cultural norms. It remains nothing more than a folkloric imagination. Bandits, or robbers, are individuals with a low sense of social morality, displaying cowardice, susceptibility to manipulation by others, aversion to work, and an inability to do anything other than feign. There is a certain period of banditry. Banditry is the product of a period of turmoil and war. The most decisive factor in the emergence of banditry is the power of the state. If the state is strong in the political, economic and military fields, it does not last long even if bandit movements are seen. Banditry arises from a combination of factors, including the pursuit of notoriety, a desire for bravery, avarice for monetary gain, and other individual motives. The perpetuation of banditry is further influenced by the populace's fear and mistrust of the state, with the continuation of such activities contingent upon the strength or weakness of the state. In instances where villagers perceive a lack of power, there is a tendency to idealize bandits, portraying them as heroes and transforming them into

legendary figures. The allegiance of a bandit aligns with the stronger party, manipulated by those individuals. Kemal Tahir equated banditry with theft, positing that it does not manifest in a well-ordered and fearless society. In societies undergoing moral decay, banditry tends to emerge, and the admiration for banditry persists.

In conclusion, as we intricately intertwined the bandit phenomenon depicted in Kemal Tahir's novels "Yorgun Savaşçı" and "Rahmet Yolları Kesti" with the author's perspectives within the realms of both Turkish literature and historical reality, it becomes evident that Kemal Tahir faced substantial criticism throughout his lifetime. The true essence of what the author aimed to convey remains challenging to assess objectively. The limited recognition bestowed upon his views and literary persona in the 20th century has contributed to certain challenges confronting Turkish society today. Presently, there is a more objective approach to the author. Nevertheless, it remains challenging to surpass comparisons with Yaşar Kemal, particularly concerning the concept of banditry. Currently, we find significant parallels between the author's viewpoint on banditry and historical actualities. This circumstance calls for an assessment of his novels not solely in the context of banditry but also with regard to other historical and literary facets, free from comparisons and biases. Kemal Tahir has bequeathed a substantial legacy contributing to our comprehension of the challenges in literature, art, and society in the 21st century. The extent to which we can preserve, convey, and transmit this heritage to new generations will be highly valued.

Giriş

Edebiyat ve tarih arasında, insanlığın var oluşundan beri hiç kopmayan hatta giderek daha da artan derin bir bağ bulunmaktadır. Her iki alanın da odak noktasını oluşturan insanların, çevrelerinde yaşanan olayları anlamlandırma ve toplum içerisinde kendilerine bir yer edinme çabaları tarihsel süreç içerisinde, çeşitli değişikliklere uğrayarak en eski çağlardan günümüze varlığını sürdürme gelmiştir. Söz konusu bu arayış antik dönemlerde mitler ve efsaneler ile sözlü kültür çerçevesinde kendisini göstermişken, gelişen dünya düzeni içerisinde bu mit ve efsaneler insanoğlunun dünyayı anlamlandırmasında ve bunları aktarmasında yetersiz kalmış, bu süreçte pek çok yeni edebi tür oluşmuştur. Batıda Rönesans'ın ardından kendisini toplum içerisinde belli bir konuma yerleştirmeye başlayan insan, bu bağlamda "modern roman"ı geliştirmiştir. Öncesinde destan ve masallardan ayırmanın imkânsız olduğu roman türü; toplumsal gelişmeler özellikle de burjuvazinin yükselişine paralel olarak toplumsal gerçeklere yönelen kendine özgü bir yapı kazanmıştır.

Türk toplumunda ise roman ilk olarak Batı örneklerinin tercümeleri ile edebi hayata girmiş olup Tanzimat Dönemi itibariyle topluma ayna tutmanın yanı sıra aynı zamanda toplumu bilinçlendirme misyonunu da üstlenmiştir. Burada büyük ölçüde amaç; toplumu geliştirmektir. "*Tanzimat'ta Batılılaşma hareketinin bir parçası olarak başlayan Türk romanının ana sorunsalı 1950'lere kadar Batılılaşma olmuştur*".¹ Bu süreçte daha çok İstanbul ve çevresindeki şehir hayatı romanların belirleyici atmosferini oluşturmuştur. Köy ve köylü ile ilgili olarak ise oldukça basit ve yüzeysel kalan bir anlatım benimsenmiştir. Çoğunlukla Anadolu'ya yüz çevrilmiş, kurtuluş aydınlar nezdinde Batı'da aranmıştır. Bu bağlamda köyü ve köylüyü "Bir Gerçek Hikâye" (1876) ve "Bahtiyarlık" (1885-1886) adlı eserlerinde işleyen önemli isimlerin başında Ahmet Mithat Efendi gelmektedir. Ancak Ahmet Mithat Efendi'nin bu eserlerinin köyü anlatan ilk eser olması hususunda bir belirsizlik hâkim olup net bir fikir birliği sağlanamamıştır. Ahmet Mithat Efendi'nin söz konusu eserlerini köy edebiyatı içerisinde kabul etmeyenler daha sonraki yıllarda yayımlanan Nabizade Nazım'ın "Karabibik" (1891) ve Mehmet Murat'ın (Mizancı Murat) "Turfanda mı Turfa mı?" (1892) adlı eserlerini bu hususta öne çıkarma eğilimi içerisinde olmuşlardır. Bununla birlikte her hâlükârda köyü ve köylüyü anlatan eserlerin 19. yüzyılın sonlarında Türk Edebiyatı içerisinde yer almaya başladığı görülmektedir.

Birçok alanda köy ve köylünün öne çıkarıldığı Cumhuriyet Dönemi'nin başlangıcı itibariyle ise toplumu bilinçlendirme misyonu giderek artmış, bu süreçte Anadolu ve

1 Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 7.

köy yaşamı romanlarda sıkça yer bulmaya başlamıştır. Cumhuriyet'in kurucu kadrosu, modernleşmenin ancak köyden başlatılabilecek milli bir kalkınma hareketi ile başarıya ulaşabileceğine inanmıştır.

1950'li yıllara gelindiğinde, Anadolu ve köy teması, Türk romanı içerisinde kendisine geniş yer bulmaya başlamıştır. Bu süreçte köy romanlarının bu denli çoğalmasına katkı yapan en büyük etmen “Köy Enstitüleri” ve bu enstitülerden yetişmiş aydınların toplumu bilinçlendirme çabaları olmuştur. O zamana değin İstanbul merkezli bir aydın grubu varken Köy Enstitüleri ile birlikte Anadolu kökenli köyü ve köylüyü yakından tanıyan yeni bir aydın grup meydana gelmiştir. Bu süreçte söz konusu bu aydınlar toplumu realist bir bakış açısı ile bilinçlendirmeyi hedeflemişler ancak anlatılarında romanizm etkilerine de sıklıkla rastlanmıştır. İlerleyen zamanlarda köy romanı, ortak bir bakış açısı çerçevesinde benzer yapısal özellikler kazanmıştır. Böylece Türk Edebiyatı içerisinde yeni bir alt tür olarak Köy Edebiyatı meydana gelmiştir.

Köy romancılığına yeni bir anlayış kazandıran isim ise Kemal Tahir olmuştur. O, ilk olarak diğer köye ve köylüye yönelen yazarlardan farklı olarak Anadolu'da Batı tarzı bir feodal yapının var olmadığını ve buna bağlı olarak da Anadolu köylüsünün feodal yapı gereği ortaya çıkan sorunlara sahip olmadığını savunmuştur.

“Ona göre, iyiyi kötüyü kesin çizgilerle ayırmak; köylüyü övmek veya köydeki varsayılan feodal yapının karşısına, emeğine sahip çıkan bir cesur adam çıkarmak veya bilinçli bir sosyalisti köye göndermek, Anadolu gerçeğini bulmada uygun yollar değildir.”²

Kemal Tahir, Türk edebiyat tarihi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Osmanlı toplum yapısı ve Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT) üzerine ortaya attığı tezleri, pek çok kesim tarafından eleştirilmiştir. Onu, genel olarak takımın dışında bırakan durum; Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaygın olan geçmişi kötüleyip şimdiki yüceltme anlayışından farklı bir yol izlemiş olmasıdır. Asıl büyük kopuşun ise toprak reformu hakkındaki görüşleri ve Fethi Naci ile yaptığı tartışma sonucu yaşandığı görülmektedir.

“Kemal Tahir'in edebiyat ve düşünce dünyasında sakıncalı bir tarikatın mensubu gibi, yurtsuz bırakılmaya çalışılması, yazarın düşünme biçiminin onu eleştirenlere göre bir ideolojik ikametgâhi olmamasındandır. “Türkiye nasıl kurtulur” sorusuna verdiği cevaplar, Türk solu tarafından yeterince solcu bulunmamış, sağ tarafından ise hep kuşkuyla karşılanmıştır. Bir anlamda Kemal Tahir ne İsa'ya ne Musa'ya yaranabilmiştir”³.

2 Mehmet Narlı, “Köy Romanı İçinde Kemal Tahir”, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Türkiye'nin Ruhunu Arayan Aydın Kemal Tahir*, S. 181, 2012, s. 231.

3 Polat Safi, “Yargılamak mı Anlamak mı? Vefatından 37 Yıl Sonra Kemal Tahir'i Okumak”, *Bir Kemal Tahir Kitabı Türkiye'nin Ruhunu Aramak*, ed.: Kurtuluş Kayalı, İthaki Yayınları, İstanbul, 2010, s. 117.

Yazarın özellikle hapisane yıllarında tarih okumalarına ağırlık verdiği bilinmektedir. İkincil kaynaklar ile başladığı bu okumalara, Naima ve Peçevi gibi kaynaklarla devam etmiş, Cevdet Tarihi'ni okumak en büyük tutkusu haline gelmiştir. Böylelikle yalnızca Türk Edebiyatı içerisinde belirleyici bir rol oynamakla kalmamış, dolaylı olarak da tarih hatta sosyoloji alanlarında da etkili olmuştur.

"Yazar; toplumsal ve tarihsel konuları insanı(mızı) tanımak ve tanıtmak adına bir romancı bakış açısı ile ele almıştır. Kemal Tahir'e göre "İnsanı tanımak demek onun hangi aşamalardan geçip bugünkü duruma geldiğini bilmek demektir"⁴.

Bu kapsamda yazar, tarihi tüm gerçekliği ile topluma aktarmanın büyük öneme sahip olduğunu düşünmektedir. Yazarın romanlarında özenle üzerinde durduğu Millî Mücadele, Batılılaşma, Anadolu toplum yapısı, din ve eşkıyalık gibi belirli konular vardır. Bu konuların tarihi gerçeklikten uzak bir şekilde yansıtıldığını düşünen Kemal Tahir'in amacı, var olan gerçekliği tüm çıplaklığı ile yansıtmak olmuştur. Bu nedenle Kemal Tahir, roman içerisindeki didaktik unsurları, tek belirli bir karakter üzerinden vermektense ziyade tüm roman örgüsü içerisinde vermeyi tercih etmiştir. Romanlarında gerek köyü ve köylüyü gerekse şehir ve şehir hayatını yansıtırken sosyolojik bir bakış açısı ile yaklaşım tarihsel ve tabii şartları anlamlandırarak sunmaya çalışması da onu farklı kılan diğer bir özelliği olmuştur.

Köy romanı içerisinde sıklıkla değinilen ve Kemal Tahir'in de büyük ölçüde yer verdiği, unsurlardan biri de "Eşkivalık" olmuştur. Toplumcu gerçekçi romancıların birçoğu, köyün sosyal yapısını ele alırken eşkıyalık temasına da değinmişlerdir. Eşkivaların köy romanlarında öne çıkmasının ana sebebinin Anadolu'da 16. yüzyıldan başlayarak özellikle 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında toplum içerisinde ama iyi ama kötü önemli bir unsur oluşturması olmakla birlikte esas büyük neden; eşkıyaların taşıdığına inanılan sosyal isyancılık potansiyeli olmuştur.

Eşkivalık; tarih, edebiyat, toplumbilim gibi çeşitli alanların inceleme konusu olmuştur. Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan eşkıyalık ve başkaldırı temaları genel olarak pek çok yazar tarafından birbirleriyle eş değer olarak ele alınmıştır. Eşkivalık eşittir devletin adaletsiz yaklaşımına karşı toplum için başkaldıran bir kahraman anlayışı hâkimdir. Bir anlamda bir soylu eşkıya tipi yaratılmıştır. Berna Moran eşkıya anlatılarının dört ana bölümden oluştuğunu belirtir;

4 Cengiz Yazoğlu, "Kemal Tahir'in Tarihe Bakışı", *Biyografya 4- Kemal Tahir*, ed.: Ayşegül Yaraman, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 53-54.

- 1) Kahraman çocukluk yıllarını kapsayan ve başkaldırısına neden olan olaydan önceki durum anlatıldığı ilk ana bölümde, acımasız ağaların ya da beylerin yönetimi altında zulüm gören köylünün durumu sergilenir.
- 2) İkinci bölümde, kahramanın kendisine ya da anası, babası, karısı gibi sevdiği bir yakınına karşı ağanın yaptığı büyük bir kötülük yer alır ve bunun sonucu kahraman dağa çıkar ve eşkıya olur.
- 3) Eşkıyalık dönemine ayrılan üçüncü bölümde, kahramanın soylu eşkıya olarak yoksul köylüye yaptığı iyilikler; zalimlere verdiği cezalar ve kendi öcünü alması anlatılır.
- 4) Dördüncü bölümde kahramanın sonunu okuruz. Eşkıya kahraman ya halkına döner ve onlar da kahramana sahip çıkarlar ya da ortadan kaybolur.⁵

Berna Moran'ın değindiği eşkıyadan kahraman yaratma anlayışı yazın dünyasında çok yaygın olsa da eşkıyalık kavramı üzerinde bir uzlaşma sağlanamamıştır. Bu bağlamda birbirine taban tabana zıt iki görüş meydana gelmiştir. Bunlardan ilki, eşkıyalığa adeta bir halk kahramanı misyonu yükleyerek onu yücelten romantik anlayıştır. Söz konusu anlayışın, “*Räuberroman*” adı ile 18. yüzyılda öncelikle Almanya’da hemen ardından İngiltere’de ortaya çıkan bir roman türüne bağlı olarak geliştiği düşünülebilir. Ancak bu tarihten çok daha önce; Türk sözlü geleneğinde 16. yüzyıl itibarıyla Köroğlu, Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan, ve Dadaloğlu gibi ozanların şiir ve destanlarında kahramanlıkları ile ön plana çıkan bir sosyal isyancı tipinin varlığına rastlanmaktadır. Bu durum ozanların özellikle taşlama türüne ait şiirlerinde toplumsal eleştiriye sıklıkla rastlanmasına bağlı olarak gelişmiştir. Bolu Beyi’nden babasının intikamını almak üzere dağlara çıkan, yiğitlik ve iyilikseverliği ile destanlaşan isyancı Köroğlu ile ozan Köroğlu halk zihninde kaynaşmıştır.⁶ Böylelikle aslında çok daha eski bir efsaneye dayanan Köroğlu, taşıdığı mitolojik unsurlar ile birlikte tarihteki gerçek bir kişiye atfedilmiştir. Asıl adı Haydar olan Pir Sultan Abdal ise Alevi geleneği ve tarikatı içerisinde yetmişmiş bir ozandır. Genellikle Osmanlı bürokrasisine karşı bir tutum ortaya koyduğu bilinmektedir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı’ya karşı ayaklanmış ve idam edilmiştir. Bir 17. yüzyıl ozanı olan Karacaoğlan’ın tam olarak nerede doğduğu bilinmemektedir. Ancak şiirlerinde geçen yer isimleri, örf, adet, gelenek gibi unsurlar incelendiğinde Türkiye’nin güney bölgesinde yaşayan bir Türkmen aşiretine mensup olduğu anlaşılmaktadır. Şiirlerinde “isyancı” ve “yiğitlik” gibi temalara sıklıkla değindiği görülmektedir. 18. yüzyıl ve 19. yüzyıl arasında Güney Anadolu’nun Toroslar bölgesinde konargöçer bir yaşantı süren Avşar boyuna mensup olan Dadaloğlu’nun şiirleri ise

5 Berna Moran, *Türk Romanına...*, s. 106-107.

6 Köroğlu hakkındaki farklı rivayetler ve destanın halk nezdinde algılanışına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz.: Pertev Naili Boratav, *Köroğlu Destanı*, Adam Yayıncılık, İstanbul, 1984.

yerleşik hayata geçmek istemeyen Türkmen aşiretlerinin sesi olmuştur. Tarihsel kayıtlar incelendiğinde bu dönemde Osmanlı Devleti'nin Toroslar ve çevresindeki bölgede varlıklarını sürdüren konargöçer Türkmen aşiretlerini yerleşik hayata geçirme politikası yürüttüğü görülmektedir.⁷

"Sosyal Eşkîyalık"⁸ anlayışının ülkemizdeki önde gelen temsilcilerinden Yaşar Kemal'in,⁹ eserlerini yazarken Köroğlu, Pir Sultan Abdal vb. ozanların ortaya koyduğu "sözlü kültür"den fazlasıyla yararlandığı görülmektedir. Bu durum eşkıyalığın hem tarihsel olarak gelişimini hem de edebi eserlerde yer edinmesini 16. yüzyıla değin götürebilmektedir.

Bu husustaki ikinci yaklaşım eşkıyanın, bir kahraman olmadığı devlete ve halka pek çok zarar verdiği yönünde olmuştur. Eşkîya sözcüğünün dilimize Arapçadan girmiş bir sözcük olan "*şaki*" sözcüğünün çoğulu olarak dağda kırdan yol kesip haraç alan kişiler, haydutlar olarak tanımlanması ise ikinci yaklaşım ile bağımlı gözler önüne sermektedir. Kemal Tahir'in bu anlayışa yakın olduğu hatta "eşkîya romantizmi"ne karşı ilk itirazı geliştirdiği görülmektedir.

Eşkîyalık bağlamındaki görüş ayrılıklarının büyük çoğunluğu ideolojik bakış açıları arasındaki farklılıktan ve söz konusu bu olgunun kendi dönemi içerisinde değerlendirilmemesinden kaynaklanmaktadır. Ancak bunun bir de doğruluğu yadsınamayacak; tarihsel, gerçek bir boyutu vardır. Eşkîyalık olgusuna tarihsel bir döngü içerisinde bakabilmek hangi yaklaşımın gerçeğe daha yakın olduğunu ortaya koyabilmemiz açısından önemlidir.

1. Eşkîyalığın Tarihçesi: Değişen Devlet Dinamiği İçerisinde Dönüşen Eşkîyalık Teması

*Eşkîyalık, sebepleri itibariyle benzerlik ve yakınlık göstermekle birlikte, farklı zaman ve coğrafyalarda yansıma bulup zuhur etmesi itibariyle de karmaşık bir görüntü oluşturur. Bu yüzden eşkıya hareketlerinin zaman, sınır ve faaliyet coğrafyasını tespit edebilmek kolay değildir.*¹⁰

7 Osmanlı Anadolu'su göçebelerinin yazılı ve sözlü kaynakları için bkz. İlhan Şahin, *Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler*, Eren Yayınları, İstanbul, 2006, s. 15-26.

8 "Sosyal/Toplumsal Eşkîyalık" kavramı daha çok Eric J. Hobsbawm'ın 1969 yılında yazdığı "Bandits" kitabıyla gündeme gelmiştir. Bkz.: Eric J. Hobsbawm, *Eşkîyalar*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2011. Yaşar Kemal, "İnce Memed 1" romanını 1955 yılında yayımlamış, İnce Memed'in anti tezi olarak kabul gören Kemal Tahir'in "Rahmet Yolları Kesti" romanı ise 1957 yılında yayımlanmıştır.

9 Yaşar Kemal'in romanlarındaki eşkıyalık teması hakkında bkz.: Gökhan Topluk, "Kemal Tahir ve Yaşar Kemal Örnekleri Üzerinden Eşkîyalık Yazımına Bir Bakış", *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S.1, 2017, s. 59-78.

10 Mehmet Karagöz, "17. Asrın Sonunda Filibe ve Çevresinde Eşkîyalık Hareketleri (1680-1700)", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 16, S. 2, 2006, s. 374.

Eşkîyalık, 16. yüzyılın ikinci yarısında, genel olarak Akdeniz bölgesinde özelde ise Anadolu'da yoğun nüfus artışına bağlı olarak ortaya çıkan işsizlik sonucunda gelişmeye başlamış, devletin gücü ve aldığı önlemlerin sertlik derecesine göre etkisi artış ve azalış gösteren bir olgudur. Osmanlı Devleti 16. yüzyıla gelindiğinde en zirve noktasına ulaşmıştır ancak bu tarihten itibaren ekonomik, askeri, siyasi pek çok alanda çağın gerisine düşerek büyük bir bunalım içerisine girmiştir. Tarihler 1519 yılını gösterdiğinde ise Bozoklu Şeyh Celal'in önderliğinde topraksız köylüler ve ağır vergiler karşısında ezilen Anadolu halkı isyan etmiştir. Bozoklu Şeyh Celal'in ismi ise bundan sonra 16. ve 17. yüzyıllar boyunca Anadolu'da çıkacak isyanlarda yaşamaya devam etmiştir. Bu isyanların çoğunlukla sosyal ve ekonomik faktörlerden kaynaklandığı görülmüştür. Eşkîyaların, güvenlik ve asayiş sorunlarının yanında gerek ülke içindeki gerek sınır boylarındaki faaliyetlerinin ulusal olduğu kadar uluslararası ve diplomatik sorunlara da neden olduğu görülmüştür. Örneğin eşkıyanın seyahat halinde olan diplomatlara saldırarak can ve mal güvenliklerini tehdit etmesi veya İran gibi komşu ülkelerin köy ve aşiretlerine hücum gerçekleştirmesi sonucunda uluslararası problemler de ortaya çıkmıştır.¹¹

Osmanlı'nın ekonomik bunalımının kapılarını aralayan ilk somut olay Avrupalılar arasında yaşanan keşif mücadeleleri sonucunda Akdeniz'in dünya ticaret ağı içerisinde belirleyiciliğini kaybetmesi olmuştur. Bu olay Osmanlı Devleti'ne ekonomik anlamda büyük bir kayıp yaşatmakla birlikte bu süreçte Amerika'dan gelen gümüşler ile Osmanlı parasının değeri de düşmeye başlamıştır. Söz konusu bu ekonomik sıkıntı savaş teknolojileri anlamında da Osmanlı'yı geride bırakmış ve askeri alanda bir takım yeni düzenlemelere gidilmesine sebebiyet vermiştir. Bu süreçte savaş dönemlerinde ateşli silah kullanabilecek çok sayıda askere ihtiyaç duyulmuştur. İşsizliğin arttığı bu ortamda pek çok kişi savaş zamanlarında silahlanıp askere katılıyor, savaş bittiğinde ise artık eli silah tutan bu isimler yanlarına birkaç kişi daha toplayarak dağa çıkıp eşkıya oluyorlardı. Eşkîyalar, tabiat ve coğrafyadan maksimum düzeyde istifade edebilmek adına genellikle bahar aylarında ve harman zamanında faaliyetlerini yoğunlaştırıyor soğukların ve kışların bastırmasıyla ise azaltıyorlardı.¹²

Bu kapsamda bakıldığında eşkıyalığın devlete karşı bir başkaldırı niteliği taşıdığını söylemek oldukça güçtür. Eşkîyalığın daha ziyade toplumun ekonomi ve otoriteye dayalı boşluğundan doğan bir olgu olduğunu söylemek ise çok daha mümkündür.

11 Süleyman Demirci-Fehminaz Çabuk, "Celâli Kürt Eşkîyası: Bayezid Sancağı ve Osmanlı-Rus-İran Sınır Boylarında Celâli Kürt Aşireti'nin Eşkîyalık Faaliyetleri (1857-1909)", *History Studies*, C. 6, S. 6, Aralık 2014, s. 80-81, 86-87.

12 Efkan Uzun, "Osmanlı Örneklemleri Üzerinden Sosyal Eşkîyalığa Bir Bakış", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Y. 10, S. 3, 2006, s. 33.

Sosyo-ekonomik temelleri 14. yüzyıl itibarıyla atılmaya başlayan ancak 16. yüzyılda yüze çıkan bu eşkıyalık hareketleri 17. yüzyılda büyük bir artış göstermiştir. 16. ve 17. yüzyıllarda mali buhran geçiren İmparatorluk Osmanlısı'nın muhtelif bölgelerinde suh-teler, işsiz köylüler, sekbanlar, bölükbaşlar, çiftbozanlar ve leventlerin çıkardığı Celali İsyancıları ile mücadele eden Osmanlı yöneticileri, bu isyanlar sırasında kendilerine sistemli bir mücadele şekli belirlemiş ve bunu şiddetle uygulamayı başarmıştı.¹³ Bu dönemde konargöçer hayata devam eden Türkmen ve Kürt aşiretler; sürdürdükleri bu yaylak kışlak hayatında devlete ait arazi ve tarlalara zarar vererek Osmanlı'yı bu kötü dönemde ekonomik olarak yıpratmışlardır. 17. yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte Osmanlı Devleti'nin genel politikası haline gelen Türkmen ve Kürt konargöçer aşiretlerin iskânı,¹⁴ aşiretler tarafından hoş karşılanmamış ve Dadaloğlu örneğinde de görüldüğü gibi devlete karşı bir başkaldırı davasına dönüşmüştür. 17. yüzyıl başlarında imparatorlukta eşkıyalık hareketleri tüm hızıyla sürerken Batı Anadolu Bölgesi de bu oluşumdan büyük ölçüde etkilenmeye başlamıştı.¹⁵ Eşkîyalık, 18. yüzyıla gelindiğinde ise bambaşka bir nitelik kazanarak taşrada pek çok genç için bir özenç, bir iş alanı haline gelmiştir. 19. yüzyıl ise Osmanlı için adeta savaşlar, yenilgiler ve eşkıyalık çağı olmuş, eşkıyalık zirve noktasına ulaşmıştı. Bu süreçte özellikle 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması sonucunda, kır bekçileri ve derbentçiler işsiz kalmış bu durum onların düzen bozucu tavırlar içerisine girmelerine sebebiyet vermiştir. Yine aynı dönemlerde, Rusya ile yapılan savaşlar (1828-29 Osmanlı Rus Savaşı ve 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı) ve milliyetçi ayaklanmalar sonrasında önce Yunanistan'ın (1830) ardından Sırbistan'ın (1878) kademeli bir şekilde bağımsızlığını kazanmasıyla Osmanlı hem büyük oranda toprak kaybı yaşamış hem de büyük bir ekonomik sıkıntı içerisine girmiştir. Bu durum devletin vergi oranlarını yükseltmesine neden olmuş, söz konusu bu vergileri toplayan voyvoda ve mütesellimlerin aşırıya kaçan hareketlerine ayanların keyfi uygulamaları da eklenince asker kaçaklarının ve eşkıyalık faaliyetlerinin sayısında artış gözlenmeye başlamıştır. Bu süreçte devlet, çeşitli yöntemler ile eşkıyalık hareketlerini engellemeye çalışmıştır. Örneğin Sadrazam Said Paşa'nın başkanlığında 26 Temmuz 1908'de toplanan Meclis-i Vükela, Rumeli'de eşkıyalık hareketlerine karışanların silahlarını hükümete teslim etmek ve bir daha bu tür faaliyetlerde bulunmamak şartıyla af edilmelerine dair irade-i

13 Karen Barkey, *Eşkîyalar ve Devlet: Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, çev.: Zeynep Altuok, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s. 215.

14 Konargöçerlerin iskânı için bkz. Tufan Gündüz "Konar Göçer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1989, s. 161-163.

15 Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celali İsyancıları*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 165-177-293.

seniyyeyi onaylamıştır.¹⁶ Hükümet, 28 Temmuz’da vilayetlere tebliğ edilen genelgeyle Meşrutiyet’in ilanından önce suç işlemiş olanların suçlarını, altı yıl içinde yeni bir suç işlememeleri koşuluyla affetmişti.¹⁷ Böylece Ege Bölgesi’nde pek çok eşkıya ve eşkıya yatağı serbest bırakılmıştı.¹⁸ Ancak bu karara uymayan pek çok eşkıya da olmuştur. Karara uyan eşkıyaların içerisinde ise anlaşmalarını bozup yeniden dağa çıkanlar oldukça fazladır. Kısacası Osmanlı Devleti’nin siyasi, sosyo-ekonomik yapısında meydana gelen ciddi zayıflama ve bozulmaların, eşkıyalığın ortaya çıkmasına zemin hazırladıkları görülmüştür.¹⁹

2. Eşkialık Temasının Edebi İzdüşümü

Anadolu coğrafyasında 16. yüzyılın ikinci yarısında başlayan bu süreç içerisinde nam salmış pek çok eşkıya ile ilgili çeşitli türküler bestelenmiş ve halk hikâyeleri yazılmıştır. 19. yüzyıl itibarıyla Osmanlı Devleti içerisinde yeni bir medeniyet anlayışının hâkim kılınmaya çalışılması ve buna bağlı olarak millet kültürünün kökenlerinin incelenmeye başlanmasıyla birlikte geçmişten gelen bu halk hikâyelerinin, farklı yazarların kaleminden roman içerisinde yeniden hayat bulması sağlanmıştır. Bu bağlamda halk hikâyelerinin romana aktarılmasının başarılı örneklerinin verilebilmesi ise daha sonrasında Milli Edebiyat Akımı ile gerçekleştirilmiştir. Bu akımı benimseyen pek çok yazar milli bir edebiyatın; ancak Halk Edebiyatının, ana kaynak olarak kullanılması ile mümkün olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Eşkıya olgusu bu dönemde romanlar için önemli bir kaynak oluşturmuştur. Böylelikle eşkıyalık olgusu ilk olarak 1919 yılında yayımlanan Ömer Seyfettin’in “Yalnız Efe” adlı romanında yer bulmuştur. Sabahattin Ali’nin 1937 yılında yayımlanan “Kuyucaklı Yusuf” adlı eseriyle ise farklı bir boyuta ulaşmıştır.

Eşkialık olgusu, 1950’li yıllarda ise daha fazla dikkat çeken bir unsur halini almıştır. 1950’li yıllar, Köy Enstitüsü temelli aydınların katkısıyla Köy Edebiyatı’nın büyüklük yükseliş kazandığı bir dönem olmuştur. Bu yazarlar, Romantik ekolün bir yansıması

16 “Numero 3- *Rumeli-i Şahane Tarik-i Şekavete Sülük Edenlerin Bazı Şerâitle Afvları Hakkında İrade-i Seniyye*”, 21 Cemaziyülahir 1326/14 Temmuz 1324. Meclis-i Mahsus-ı Vükela Mazbatası için bkz.: *Düstur*, Tertib-i Sâni, C. 1, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1329, s. 3-4.

17 Affedilen suçlular, altı yıl içinde yeni bir suç işlemeleri durumunda cezaları ikiye katlanacaktı.

18 *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi (MMZC)*, C. I, İ. 137, 5 Ağustos 1325, s. 530-532. Ertesi gün bu karar, “Rumeli-i Şahane Tarik-i Şekavete Sülük Edenlerin Bazı Şerâitle Afvları Hakkında İrade-i Seniyye” olarak kamuoyuna duyuruldu. Ne var ki bu düzenlemeye ve çağrıya olumlu karşılık verenler olduğu gibi, birçok çete de duyarsız kaldı. Yeni rejim bu af kanunundan başka, politik ve âdi suçlular için de af kanunları çıkarttı. Hiç kuşkusuz bu mahkûmların içinde eşkıyalar ve eşkıyalara yataklık ve yardımcılık yapan kişiler de vardı. Eşkialığın yaygın olduğu Aydın Vilayeti’nde ve Ege’nin başka köylerinde birçok eşkıya grubu aften yararlandı. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin İzmir Şubesi, Ege’deki diğer şubelerin de yardımıyla duyurularda bulunarak eşkıya çetelerinin, silahlarını bırakmalarını istedi. Kemal Yakut, “Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Eşkialığın Önlenmesine İlişkin Düzenlemeler”, *Kebikeç*, S. 34, 2012, s. 140.

19 Sabri Yetkin, *Ege’de Eşkialık*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s. 118-119.

olan toplum içinde eşitlik anlayışını benimsemişlerdir. Bu anlayışa göre var olan toplumsal düzenin bozulduğuna inanan ve hiçbir çıkış yolu bulamayan bireyin, düzene başkaldırmaktan başka çaresi kalmamıştır. Aynı zamanda bu anlayışı benimseyen yazarların; eşkıyalara bir kahraman, zenginden alıp fakire veren bir "Orta Çağ Şövalyesi" misyonu yükledikleri görülmektedir.

*"Eşkîya, normalin dışında, ağaya başkaldıran, emeğin mücadelesini veren, kendi çapında toprak reformu yaparak ağadan alıp fakir köylüye dağıtan bir "halk kahramanı" olarak ele alınmıştır. Sabahattin Ali, Fakir Baykurt, Yaşar Kemal, Orhan Kemal gibi yazarların eserlerinde öne çıkan bu tipler, hemen her yazarda benzer çizgilerde yer almıştır."*²⁰

1950'li yılların sonunda ise eşkıyalık hususunda günümüze kadar sirayet edecek büyük bir tartışma başlamıştır. Bu tartışmayı alevlendiren ise Kemal Tahir'in 1957 yılında yayımlanmış olduğu "Rahmet Yolları Kesti" adlı romanı olmuştur. Toplumcu gerçekçi yazarların içerisinde Tahir, eşkıyalık konusunda farklı bir görüş benimsemiştir.

*"Yazar, Robin Hood misali zenginden alıp fakire dağıtan İnce Memed'in karşısına Rahmet Yolları Kesti ile çıkararak bu yolun "esnaf"larının yolunu kesmiştir. Bir anlamda "Köy romanı" balonunu patlatmıştır."*²¹

Kemal Tahir, romanlarında her fırsatta eşkıyalığın soygunculuktan hiçbir farkı olmadığını vurgulamıştır. Ona göre eşkıyalar ancak yaptıklarının yanlarına kalacağını anladıkları vakit güçlü kesilirdi. Dağ başı padişahlıkları da onları zapt edecek daha güçlü bir düzen ortaya çıkıncaya kadardı. Kısacası eşkıyalar, başkaldırmak ile boyun eğmek arasında iki zıt kutupta varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Kemal Tahir'in eşkıyalarının dış görünüm, giyim-kuşam vb. özellikler bakımından da folklorik eşkıya tipolojisinden ayrıldığı görülmektedir. Kurgu ve gerçeklik arasında sıkışıp kalan eşkıyaların özellikle de Batı Anadolu'da eşkıyalık faaliyetleri yürüten "zeybeklerin" nev-i şahsına münhasır bir giyim tarzı vardır. Bu özellikleri ile Avrupalı seyyahların bile dikkatini çekmiş pek çok kartpostal ve gravürde yer almışlardır. Bunun yanında zeybek çeteleri içerisinde giyim kuşamın sosyal konumu belirliyor olması göze çarpmaktadır. Yani efelerin, zeybeklerin, kızanların kıyafetleri statülerine göre farklılık arz etmektedir. Efeler daha gösterişli giyinirken kızanlar çok daha sade giyinmişlerdir. Dağlarda kıyafetleri sıradan olan zeybeklerin köye indiklerinde zeybek kıyafetlerini giydikleri bilinmektedir. Kurtuluş Savaşı esnasında ise sürekli zeybek kıyafetleri ile

20 Sezai Coşkun, *Esir Şehrin Hüür İnsanı Kemal Tahir: İnsan, Eser, Fikir*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012, s. 574.

21 Ezel Erverdi, "Bir Hakkı Teslim Etmek", *Bir Kemal Tahir Kitabı Türkiye'nin Ruhunu Aramak*, ed.: Kurtuluş Kayalı, İthaki Yayınları, İstanbul, 2010, s. 28.

dolaşmaları; giyim kuşamı köylüye ve düşmana karşı bir nam bir korku salma aracı olarak kullandıklarının bir göstergesi olmuştur. Bunun yanında eşkıyalar eylemlerine başlamadan önce sıradan bir köylüden farksız bir dış görünüme sahiplerdir. Yaptıkları kaçakçılık ve soygunculuk faaliyetleri sonucunda giyim kuşamları değişikliğe uğramıştır. Kemal Tahir'in bilhassa "Rahmet Yolları Kesti" romanında eşkıyalar; her ne kadar Maraz Ali'nin hal ve tavır olarak hayranlık duyduğu karakterler olsalar dahi gerek giyim kuşam gerekse yaşayışları bakımından oldukça sefil bir halde yansıtılmıştır.

Romanlarını tarihi anlatmak için bir araç olarak gören Tahir, savaş dönemlerinin eşkıyalığı besleyen bir süreç olduğuna sıklıkla değinmiştir. Trablusgarp Savaşı itibarıyla durmadan savaşan ve neredeyse sürekli kaybeden Osmanlı Devleti'nin son dönemleri, eşkıyalık eylemlerini güçlendiren bir süreç olarak Kemal Tahir'in romanlarında yer bulmuştur. Yazarın "Yorgun Savaşçı" adlı romanı, Millî Mücadele Dönemi gibi eşkıyalığın arttığı bir tarihsel atmosferde geçmesi açısından önemlidir.

*"Kemal Tahir, roman yayımlandıktan birkaç yıl sonra sola egemen olacak olan "çeteci" eğilimleri ve "gerillacılık" çizgisini öngörmüş o zamana dek ilerici yazarlar tarafından romantize edilmiş olan Millî Mücadele sırasındaki çeteci akımların maskesini düşürmüştür. Rahmet Yolları Kesti de aynı şekilde yüceltilen eşkıyalık kurumunun bir eleştirisi niteliğindedir."*²²

Ancak bu roman yayımlandığı yıllarda bağımsız bir şekilde ele alınmamıştır. Yaşar Kemal'in "İnce Memed" adlı romanına karşı bir tez oluşturduğu düşünülerek büyük eleştirilere maruz kalmıştır. Gerçekte, Kemal Tahir, romanını direkt olarak Yaşar Kemal'e bir karşılık olarak yazmamıştır. Onun esas amacı toplum içerisindeki var olan yanlış kanyı ortadan kaldıracaktır. Çalışmamızda, eşkıyalığın bir geçiş sürecinin ürünü mü yoksa her devir var olacak bir olgu mu olduğu hususunda bizlere Kemal Tahir'in gözünden bir yansıma sunması açısından; tarihsel faktörler de dikkate alınarak söz konusu bu iki eserin üzerinde özellikle durulmuştur.

3. Amaç ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı Kemal Tahir'in "Yorgun Savaşçı" ve "Rahmet Yolları Kesti" adlı romanlarındaki eşkıyalık temasını belirlemektir. Araştırma boyunca bilgi toplama yöntemi olarak nitel araştırmanın alt kollarından biri olan doküman ve belge analizi esas alınmıştır. Bu bağlamda; Şerif Aktaş'ın "Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş" ile "Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlil" adlı kitaplarıyla Mehmet Tekin'in "Roman Sanatı I Romanın Unsurları" başlıklı kitabından faydalanılmıştır. Söz konusu kitaplardaki tema

22 Güneş Ayas, "Kemal Tahir ve Dostoyevski Üzerine Düşünceler", *Bir Kemal Tahir Kitabı Türkiye'nin Ruhunu Aramak*, ed.: Kurtuluş Kayalı, İthaki Yayınları, İstanbul 2010, s. 180.

incelemesi hakkındaki bilgiler ışığında Kemal Tahir'in "Yorgun Savaşçı" ve "Rahmet Yolları Kesti" romanları incelenerek eşkıyalık ile ilgili bilgiler tespit edilmiştir. Ayrıca Türk tarihi ve edebiyatında eşkıyalığı konu alan çalışmalar kullanılarak çalışmanın geçerliği ve güvenilirliği sağlanmıştır. Araştırmanın içeriği oluşturulurken geçerlik ve güvenirliliğin esaslarından olan inandırıcılık, aktarılabilirlik, güvenilebilirlik, ifadelerin gerçekliği, anlaşılabilirliği temel alınmasına, uygun veri toplama ve analiz yöntemlerinin kullanılmasına, betimsel, yorumlayıcı ve değerlendirmeci geçerliğin olmasına dikkat edilmiştir.

4. Bulgular

Kemal Tahir, romanlarını tarihi ve gerçeği aktarabilmek için bir araç olarak kaleme almıştır. Tarihsel ve toplumsal konularda ortaya attığı görüşleri düşün ve edebiyat çevrelerinde tartışma konusu olmuştur. Eşkîyalık hakkındaki görüşleri uzun bir süre tartışılmıştır. Kemal Tahir, eşkıyadan kahraman "olamayacağını" temel tez olarak öne sürmüştür. O, eşkıyalığı bir toplum gerçeği olarak ele almıştır. Köyü anlatan birçok romanında eşkıyalığa az da olsa değinmiştir. Kemal Tahir'in "Yorgun Savaşçı" ve "Rahmet Yolları Kesti" romanlarında; eşkıyalığın oluşumu kapsamında ortak olarak üzerinde durduğu birtakım bireysel ve toplumsal faktörler vardır. Bunlar, yazarın eşkıyalık konusundaki genel görüşlerini yansıtmaktadır. Kemal Tahir eşkıyalığı hırsızlıkla eş değer olarak ele almıştır. Ona göre düzenli ve korkusuz bir toplumda eşkıyalık olmayacaktır. Ahlaki çöküntü içerisinde olan toplumlarda ise ya eşkıyalık olacak ya da eşkıyalığa duyulan hayranlık sonlanmayacaktır.

Eşkîyalığın yoğun olduğu dönemlerde eşkıyalık olgusuna bakışın son derece berrak olduğunu fakat dönemden uzaklaştıkça pek çok tarihi olay ve olguda olduğu gibi eşkıyalığa bakışın da bulanıklaştığı ve zaman içerisinde bambaşka bir mahiyet kazandığı bulgusuna ulaşılmıştır. Eşkîyalığa bakıştaki bu değişimde en çok türkû, hikâyeye ve romanlara yansıyan yanlış anlatıların etkili olduğu vurgulanmıştır.

Kemal Tahir'in "Yorgun Savaşçı" ve "Rahmet Yolları Kesti" romanlarındaki eşkıya temasını hem Türk Edebiyatı hem de tarihsel gerçeklik çerçevesinde ele alan bu çalışmada, yazarın aktarmak istediklerinin objektif bir şekilde değerlendirilemediği bulgusuna ulaşılmıştır. Günümüzde ise yazara daha objektif bir şekilde yaklaşıldığı tespit edilmiştir. Ancak eşkıyalık anlayışı hususunda halen Yaşar Kemal ile karşılaştırılmaktan öteye gidilememiştir. Bugün geldiğimiz noktada yazarın eşkıyalığa bakışı ve tarihsel gerçeklik arasında büyük benzerlikler göze çarpmaktadır. Bu durum onun romanlarının, yalnızca eşkıyalık hususunda değil diğer tarihi ve edebi öğeler açısından da ön yargılardan uzak bir şekilde değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

5. Tartışma

Yorgun Savaşçı: “*Ya Devlet Başa Ya Kuzgun Leşe...*”²³

Romanın Yapısı

Kemal Tahir’in tarihi bir roman özelliği gösteren *Yorgun Savaşçı* eserinde zaman sıra dizimsel olarak ilerlemektedir. 6 Şubat 1919’da başlayan roman 1920 bahar aylarında sona erer.²⁴

Roman yazar tarafından üç bölüm halinde ele alınmıştır. Kitabın ilk ve en uzun bölümü olan “Von Kres Paşa’nın Dürbünü” İstanbul’da geçmesi sebebiyle okuyuculara eşkıyalık bağlamında pek bir bilgi sunmamaktadır. Ancak dönemin genel durumunu aktarması ve yazarın Osmanlı toplum yapısı hakkındaki tezlerini sunması açısından oldukça önemli bir bölümdür.

Bölümün isminden yola çıkarak Sezai Coşkun, dürbünün roman içerisinde iki fonksiyonda görüldüğüne dikkat çekmiştir. İlk olarak romanın başkarakteri Cehennem Topçu Cemil, İttihat ve Terakki’nin önemli üyelerinden biri olan Doktor Reşid’in ölümünü bu dürbün ile görmüştür. Bu sebeple dürbün adeta bir devrin bitişini simgelemektedir, Doktor Reşid Bey’in ölümü ile beraber İttihat ve Terakki devri de kapanmıştır. İkinci olarak ise bir Alman Paşası tarafından hediye edilen bu dürbün Cemil’e savaş dönemlerini anımsatmaktadır. Ancak Coşkun’un bu hususta asıl dikkat çektiği nokta dürbünün Türk aydınının kendi toplumuna yabancılaşmasını simgelediği düşüncesidir. Kemal Tahir, Batılılaşmanın doğru bir şekilde gerçekleşmediğini, aydınları kültürlerinden uzaklaştırarak kendi toplumlarına, Batı’nın oryantalist anlayışıyla bakmalarına neden olduğunu düşünmektedir. Yazar bu anlayışını da romanında şu cümlelerle aktarmıştır; “*Onlar öyle dürbünlerdir ki Paşa Amca, Von Kres Paşalar, önceden neleri hazırlamışlarsa, ancak onu gösterirler! İstersen Kâbe’de ol! Von Kres Paşa’nın dürbünü, kan, ölüm, çöküntü Türkçesi hep rezillik gösterir, yüzde elli de aptallık...*”²⁵ Bu bağlamda Kemal Tahir aydınların; topluma, halka onları anlamadan bir dürbün ile uzaktan baktığını vurgulamaktadır.

23 Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı* romanında 1919 yılından başlayarak 1920 yılı ortalarına doğru Millî Mücadele’nin güçlendiği döneme kadar geçen olayları bir Osmanlı yüzbaşısı ve İttihat ve Terakki üyesi olan Yüzbaşı Cemil’in hikâyesi üzerinden anlatmaktadır. Bu dönem hem savaş süreci hem de Osmanlı Devleti içerisinde siyasi otorite boşluğu olması bakımından eşkıyalık hareketlerinin öne çıktığı bir dönem olmuştur.

24 Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı*’daki anlatımlarında roman kahramanlarının hayatına ilişkin geri dönüşlerde 1903 yılına kadar gider. Bu geri dönüşlerde de kronolojik zaman akışına uygun bir anlatım benimser. *Yorgun Savaşçı* romanının vaka zamanı ile anlatım zamanı için bkz.: Nilüfer Aka, “Kemal Tahir’in “Yorgun Savaşçı” Romanında Yapı ve İzlek”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 27, 2015, s. 156-158.

25 Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2017, s. 94-95.

Yazar Anadolu'da geçen ikinci bölümü ise "Karanlığın Dibinde" olarak isimlendirmiştir. Bu bölüm bize "Dönemeç" adındaki üçüncü bölüm ile birlikte eşkıyalık bağlamında asıl verileri sunmaktadır. Anadolu sanki hep geceyi yaşamaktadır, oldukça kasvetli bir hava resmedilmiştir.²⁶ Söz konusu bu iki bölümde ordu ve Eşkiya karşılaştırılmasına sıklıkla yer verilerek Anzavur Ayaklanması ve Çerkez Ethem'e büyük oranda vurgu yapılmıştır.

Yorgun Savaşçı Romanının Kurgusu ve İçeriği

Kemal Tahir'in romanlarını yazma amacı; insanı keşfederken aynı zamanda toplumsal sorunlara çözüm önerileri getirebilmek olmuştur. Bu bağlamda yazarın her romanı, düşünsel bir tartışmaya kapı aralamaktadır. Kemal Tahir, doğuda devletin önemi üzerinde sıklıkla durmuştur. Ona göre Doğu'da ilk toplumsal örgütlenmeler güçlü bir devlet organizasyonu sonucu ortaya çıkmıştır. Devletin bu yapısı ise insan davranışları üzerinde etkili olmuştur. Doğu toplumlarında insanların bireycilikten uzak olması devletin bu etkin rolünden ileri gelmektedir.

Kemal Tahir'in eşkıyalık hakkındaki düşünceleri kapsamında da devlet, merkezi bir yere sahiptir.

*"Kemal Tahir'e göre eşkiya hareketleri, Osmanlı devlet sistemi ve toplum yapısıyla ilgilidir. Anadolu topraklarında eşkıyalığın var olması Osmanlı toplumunda "kahraman" anlayışının eşkiyadan öteye geçememesinden kaynaklanmaktadır."*²⁷

Kemal Tahir'e göre, eşkiyadan kahraman yaratmak isteyenlerin, sıklıkla üzerinde durduğu gibi eşkiyalar, devlet otoritesi ya da herhangi bir yerel otoriteden baskı gördükleri için isyan edip dağa çıkmamışlardır. Aksine Kemal Tahir, eşkıyalığın ortaya çıkabilmesi için otoritenin azalmış olması gerektiğinden bahseder. Ona göre eşkıyalık bir devir işidir. Eşkıyalığın ortaya çıktığı dönemlerde çoğunlukla devlet büyük bir çöküntü içerisine girerek pek çok konuda çaresiz bir konuma gelmiştir. Bu çöküntü süreçlerinde; devlet önceleri durumu düzeltmek adına çok katı ve sert önlemler alırken ilerleyen süreçte özellikle savaş durumlarında eşkiyaları ortadan kaldırmak için hiçbir çaba göstermeyecek hale gelmektedir. Bu durum özellikle Anadolu'da, merkezden ve denetimden uzak olan yerel yönetimlerde varlığını daha hızlı ve fazla hissettirmiştir.

26 Kemal Tahir'in Milli Mücadele yılları Anadolu'su tasviri için bkz.: Özlem Fedai, "Kemal Tahir'in Gözünden Milli Mücadele Yılları Anadolu'sunda Yozlaşma ve Çürüme", *Hece, Türkiye'nin Ruhunu Arayan Aydın Kemal Tahir Özel Sayısı*, S. 181, 2012, s. 165-172.

27 Sezai Coşkun, *Esir Şehrin...*, s. 295.

Denetimin tam anlamıyla yapılamadığı bu bölgelerde işsiz, kopuk olarak nitelendirilen bir kimse eline bir silah uydurarak yanına aldığı kendisiyle aynı kaderi paylaşan birkaç kişiyle dağa çıkmış ve biraz nam biraz plan ile bir eşkıyaya dönüşerek bir vakit körlerin diyarındaki tek gözlü kral oluvermiştir. Eşkıyaların pek çoğu buldukları bölgelerde halka eziyette bulunmuşlardır. Toplumun yeniden gözleri görmeye başlayıp devlet düzeni sağlandığında ise eşkıyaların aflarla veya zorla ortadan kaldırılmaları yoluna gidilmiş bazıları idam edilmiş olmakla birlikte birçoğu da devletle veya kendi aralarında yaşanan çatışmalar sonucunda hayatını kaybetmiştir. Bununla birlikte devletin otoritesini yeniden kazandığında eşkıyalığın bastırılması hususunda pragmatik bir yol izlediği görülmektedir. Öncelikle eşkıyalar yerel güçler veya merkezden gönderilen serdarlar ile durdurulmaya çalışılmıştır. Dönemin koşullarına göre en son çare olarak da eşkıyalar ile anlaşma yoluna gidildiği bilinmektedir. Bunun yanında bazı eşkıyaların ise bizzat kendilerinin devlet ile anlaşmak istemesi az görülen bir olay değildir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde de tam da böyle devlet gücünün etkili olmadığı bir eşkıya devri yaşanmıştır.

Osmanlı Devleti, kaybettiği savaşlar neticesinde ortaya çıkan yoğun toprak kaybı, borçlanma, işsizlik, siyasi ve ahlaki çöküntü koşulları altında kendini ansızın I. Dünya Savaşı'nın içerisinde bulmuştur. Söz konusu bu savaş ortamı, hem devlet hem de halk açısından ekonomik durumun daha da kötüye gitmesine sebebiyet verirken bu süreçte merkezi yönetimin taşradaki denetimini de tamamen ortadan kaldırmıştır. Bu ortam eşkıyalık faaliyetlerinin büyük bir artış göstermesine neden olmuştur. Osmanlı'nın savaştan yenik çıkması ile de toplumun gözündeki nefret okları birinci sırada savaşa girilmesinden sorumlu tuttıkları İttihat ve Terakki üyelerine (askerlere, bürokratlara) daha sonrasında ise yurdu işkâl eden kuvvetlere yönelmiştir. Eşkıyalar bu süreçte bir anlamda kısa süreliğine de olsa halkın gözünde bir meşruluk kazanmıştı. Çünkü "*Savaşlar insanların üstünden silindir gibi geçmiş... Evleri ezmiş, karı koca, ana oğul bağlarını koparmış...*"²⁸ Osmanlı'nın üzerine, karanlık bir sis bulutu çökmüş, bu bulanık gecede iyi kötüden, kahraman, soyguncudan ayırtılamaz olmuş, "*Askerler başıbozuğa dönüşmüş, başıbozuklar askere...*"²⁹ Söz konusu bu eşkıya devri, Milli Mücadele esnasında da büyük bir yoğunlukla sürmüş, Cumhuriyet'in ilk yıllarına değin varlığını devam ettirmiştir. Eşkıyalar ise bu yılgınlık sürecinde eli silah tutan bir grup olmaları sebebiyle öne çıkmışlardır. Ancak bu süreçte eşkıyaların topluma yararları olmakla birlikte belki çok daha fazla zararları olmuştur. Bu bunalım sürecini; eşkıyalar çoğu zaman halkın

28 Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı...*, s. 181.

29 Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı...*, s. 240.

mallarına zorla el koymak, insan kaçırıp fidye istemek gibi meseleler için uygun bir fırsat olarak değerlendirmişlerdir. Kurtuluşa destek olanlar ise tek bir yolda ilerlememiş, duruma ve mekâna göre farklı tutumlar sergilemişlerdir.

Kemal Tahir bu durumu, "Yorgun Savaşçı" adlı romanının Anadolu'da geçen kısımlarında arka planda da olsa Çerkez Ethem³⁰ ve ordu üzerinden vermeye çalışmıştır. Kitap, ana konusu eşkıyalık olmasa da Kemal Tahir'in eşkıyalık anlayışı ile ilgili pek çok bilgi sunması sebebiyle konumuz açısından önemlidir.

Kemal Tahir, Millî Mücadele yıllarını ele aldığı bu romanında; toplumu büyük ölçüde kötüye sürükleyen durumun, devletin siyasi ve ekonomik bağlamda çözülmesi olduğu yönündeki düşüncelerini aktarmayı ana amaç olarak belirlemiştir. Ona göre Osmanlı gibi bir toplumda, eşkıyalığın ortaya çıkışı ve yükselişi de bu durumun bir yansıması biçiminde gelişmiştir.

Kemal Tahir, Osmanlı Devleti'nin çöküş süreci içerisinde; İstanbul'daki aydın çevre ve Anadolu'daki halkın ortaya koydukları girişimleri ayrı ayrı ele almıştır. Burada İstanbul'daki aydın çevre olarak nitelendirdiğimiz grup aslında İttihat ve Terakki mensuplarıdır. Ancak artık onların devirleri bitmiştir. Savaştan yenik çıkmanın faturası halk nezdinde orduya ve birtakım bürokratlara yüklenmiştir. Bir anlamda bu gidiş çeteci olma gidişi, çağ eşkıya olma çağıdır. Halkın gözünde eşkıya ve askerın pek bir farkı kalmamış, hatta öyle ki eşkıya askerden daha üst konuma yükselmiştir.

Toplumun, İttihatçılık ile eşkıyalık arasında kaldığı bir ortamda yazar, eşkıyalığı tek başına ele almamıştır. Askerler ile başıbozukların karşılaştırması şeklinde ilerlemeyi tercih etmiştir.

*"Doğu-Batı çatışması ile Anadolu Türk toplum ve tarihi arasında kurduğu bağ Kemal Tahir'in düşüncelerinin temelini oluşturmaktadır."*³¹ O, Batı toplumu ile Doğu toplumu hakkındaki tarihsel ve sosyolojik bilgi ve düşüncelerini iyi bir şekilde harmanlamıştır. *"Ona göre Anadolu insanı Batı insanından farklıdır. Bu nedenle basmakalıp düşüncelerle değil iyice tahlil edilerek*

30 Çerkes Ethem, 19. yüzyılda Kafkasya'dan Osmanlı topraklarına göç etmiş olan Çerkes Şabsığ kabilesinden gelen Pşevulardan Ali Bey'in oğludur. Mondros Ateşkes Anlaşması ile savunmasız bırakılan Anadolu halkı yerel direniş örgütleri olan Kuva-yı Milliye birliklerini oluşturdu. Özellikle 15 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'i işgal etmesi, bölge halkının hızlıca teşkilatlanmasına neden oldu. Bu düzensiz halk örgütlenmelerinin içinde en önemlilerinden biri de Çerkez Ethem'in öncülüğünde kurulan Kuvve-i Seyyare'dir. Bu birlik, işgallere karşı koymada ve yerel isyanları bastırmada büyük yararlılık göstererek, merkezi otoritenin güçlenmesinde oldukça etkin rol oynamıştır. Çerkez Ethem ve kuvvetleri, belirli bir dönemden sonra otorite tanımaz hale gelmiştir. Özellikle düzenli orduya geçiş konusunda Ankara Hükümeti ile çatışan Çerkez Ethem, sonunda otoriteye karşı koyamayıp, Yunanlıların işgal ettiği İzmir'e sığınmıştır. Böylelikle Çerkez Ethem ve biraderleri vatan haini ilan edilmiştir.

31 Ertan Eğribel, "Kemal Tahir Düşüncesinin Dinamizmi: Sosyalizm, Batıcılığa ve Doğu Sorunu", *Bir Kemal Tahir Kitabı Türkiye'nin Ruhunu Aramak*, ed.: Kurtuluş Kayalı, İthaki Yayınları, İstanbul, 2010, s. 63.

*keşfedilmesi gerekir.*³² Anadolu'daki eşkıyalık olgusunun nasıl bir bakış açısı ile değerlendirilmesi gerektiği sorusunun cevabını da tarihsel ve sosyolojik incelemeleri sonucunda ortaya koymuştur. Bu bağlamda roman içerisinde Dr. Münir Bey karakterinin Mezopotamya uygarlıkları üzerine kazılar yapan Alman Karlos'tan aktardıkları önemlidir.

*“Siz de her iş devlete yararlılığı ile değerlendirilir. Siz de devlet tehlikeye düştüğü zaman devletten sorumlu olanlar, bir dakika önce en korkunç suçlamalarla geri ittikleri en akıl almaz sistemi kabullenmekte bir an duraklamazlar. Batı'da bütün monarklar geriliği tutukları halde, sizin padişahların ilerici kesilmeleri bundandır.”*³³

Yazar, bu cümlesiyle bir anlamda Türkiye coğrafyasında devlete karşı başkaldıran eşkıyanın var olamayacağını da dile getirmiştir. Çünkü Osmanlı toplumunda modern anlamda devletçi bir yapı söz konusudur. Özel mülkiyet gelişmemiş buna bağlı olarak sınıflı bir toplum meydana gelmemiştir. Kemal Tahir, Batı'da devletin olmadığı zamanlarda dahi toplumların var olabileceğini ancak Doğu'da toplumların devletsiz var olmayacağını belirtmiştir. Bu kanıyı destekleyen ipucunu ise ağalık ile ilgili şu cümleleriyle sunmuştur;

*“Yiğitlik, atla silahla, toprakla olur, lafı yalan... Yiğitlik ya köylülerle olur ya hükümetle... Köylüyü de bırak... ille hükümetle... Bizim gibilerin başkaldırması sür-git değildir, ara sıradır. Cilvedir köylü bizi neden tutar? Hükümetle çatışmamızın cilve olduğunu bilir de ondan... Sonunda, ucuz pahalı, bir yolunu bulup anlaşacağımızı bilir!”*³⁴

Kemal Tahir'in birbirini destekleyen bu iki ifadesinden anlaşılacağı üzere Osmanlı'da ağalıkta olduğu gibi eşkıyalıkta da devlete karşı başkaldırı, bir cilve niteliğinde gelişmiştir. Osmanlı'da Batı'dakine benzer büyük bir toplumsal tabakalaşma söz konusu değildir. Bu nedenle ağalığı da eşkıyalığı da devlet kendisi yaratmıştır. Devletin kendi eliyle yaratmış olduğu bu sınıflar her daim onun kontrolü altında kalmıştır.

Ancak bir devir gelmiştir ki halkın artık eşkıyadan başka sırtını dayayabileceği hiç kimse kalmamıştır. Daha öncesinde özellikle II. Meşrutiyet ile birlikte halkın gözünde kahraman olanlar, savaştan yenik çıkılmasıyla tamamen gözden düşmüştür. Bu süreçte halkın, eşkıyaya korku ile karışık saygı duyması eşkıyaların yaptığı iyiliklerden değil ortada güvenebilecekleri başka bir kişinin/grubun kalmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Kemal Tahir romanında bu süreçte ordunun içerisinde bulunduğu vahameti şu cümlelerle aktarmıştır.

32 Güven Avcı, “Ya Devlet Başa Ya Kuzgun Leşe”, *Biyografiya 4- Kemal Tahir*, ed.: Ayşegül Yaraman, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 121.

33 Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı...*, s. 145.

34 Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı...*, s. 343.

*"Trablusgarp'tan beri arka arkaya yenilmiş bir ordunun subayı olmak zordu. İşe hürriyet savaşçıları olarak başlamışlar; eşkıyalığa özenen baldırı çıplak oğlanların ağzıyla "Sarıbacak"lığa kadar tekerlemişlerdi. "Millet bize artık kızmıyor bile, subay takımını adamdan saymıyor! Sözlerimizin yarısında başlarını çevirmelerinden belli..." Batakçı kumarcılara, hileli iflasla piyasaları dolandıran tüccarlara dönmüşlerdi."*³⁵

Savaş ortamı ile birlikte ordunun içerisinde bulunduğu kötü durum dahi eşkıyalığın tam olarak meşru bir hale gelmesini sağlamamıştır. Bu süreçte köylülerin eşkıyalara yemek dahi verseler onlara yataklık ettikleri gerekçesiyle mahkemelerde yargılandıkları ve idam cezalarına çarptırıldıkları görülmektedir. Roman içerisinde geçen "soyguncular", "pis eşkıyalar", "bir eşkıya nasıl bey olabilirmiş?" gibi sözlerle de yazar, eşkıyaların en güçlü oldukları dönemlerde dahi iyi bir şekilde anılmadıklarını göstermeye çalışmıştır.

Eşkîyalık ile ilgili ipuçlarının esas olarak verilmeye başlandığı ikinci bölüm, romanın başkahramanı Cehennem Topçu Cemil'in İstanbul'u belirsizlik içerisinde terk ederek Anadolu'ya geçmesiyle başlar. Ona Anadolu'ya gitme fikrini veren subay barınma evindeki Binbaşı İsmail Üsküp'ün söylemiş olduğu şu sözler, dönemin eşkıya anlayışını yansıtmaya açısından büyük bir öneme sahiptir;

*"...Yanla Kuşçubaşı'nın çiftliğine... Baktın canın sıkıldı, bir at çek altına, sarın fişekliği... Bul bizim deli Çerkez Reşit'i... Namussuz Çakırcalı'nın on beş yıl sürdürdüğü dağ padişahlığını, benim bildiğim Çerkez Reşit kardeşle sen yüz yıl sürdürürsünüz! Kötülere çal kurşunu... Gâvur-Müslüman ayırma... Bakalım bunun sonu n'olur?..."*³⁶

Söz konusu bu cümle; artık eşkıyalık yapmaktan başka çare olmadığını dönemin tam bir eşkıya devri olduğunu vurgulamaktadır. Aynı cümlede Çakırcalı'nın³⁷ namussuz olarak ifade edilmesi, eşkıyaların o karışık dönemde dahi pek sevilen karakterler olmadığını göstermektedir.

Millî Mücadele yılları çerçevesinde gelişen romanda düzenli bir ordunun olmaması üzerinde de sıklıkla durulmuştur.

*"Yorgun Savaşçı", bağımsızlık savaşının düzenli orduyla kazanılabileceğini kanıtlayan bir yapıttır. I. Dünya Savaşı'nın yıkımından çıkmış, mağlup ve de onuru zedelenmiş yorgun subay ve erlerin yeniden ordulaşma çabası yapıtın çekirdek ögesini oluşturur"*³⁸.

35 Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı*..., s. 446.

36 Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı*..., s. 215.

37 1872-1911 yılları arasında yaşamış olup Ödemiş ve çevresinde eşkıyalık yapan Çakırcalı Mehmet Efe'nin yaşamı için bkz.: Ercan Uyanık, *20. Yüzyılın Başlarında Batı Anadolu'da Eşkîyalık ve Çakırcalı Mehmet Efe*. İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2017.

38 Tevfik Çavdar, "Roman, Tarih ve Kemal Tahir", *Bir Kemal Tahir Kitabı Türkiye'nin Ruhunu Aramak*, ed.: Kurtuluş Kayalı, İthaki Yayınları, İstanbul, 2010, s. 59.

Bu hususta dikkat çeken en büyük nokta başıbozukların ve subayların asker bulmada yaşadıkları zorlukların karşılaştırması yönündedir. Cemil'in yanına katıldığı 17. Kolordu Komutanı Bekir Sami Bey, bütün roman boyunca işe yarayabilecek asker arayışındadır. Halkı bir şekilde organize etmeye çalışmaktadır. Ancak nerdeyse hiç kimseyi bulamamıştır. Buna karşılık Çerkez Ethem kısa bir süre içerisinde kalabalık bir grubu toplayabilmiştir. Ateşkesten bu yana birçok kişinin beylik silahı ve mermilerini alarak kaçtıklarını ve herhangi bir çeteye yazıldıklarına değinilmektedir. Bunun en büyük sebebi olarak da devir eşkıyalık devri anlayışından yola çıkarak eşkıyaların silahıyla geleceğe aylık bağlamasını öne sürmüşlerdir. Yazar bu karşılaştırma ile “*Ya devlet başa ya kuzgun leşe...*” vurgusu yapmıştır.

Bekir Sami Bey'in yaşamış olduğu bu zorluklara rağmen onun yanına katılanların gönülden toplum için savaştıkları görülmektedir. Buna karşılık Çerkez Ethem'in yanındakiler ise kendi çıkarlarını düşünen, zora geldikleri vakit direkt isyana kalkışabilme potansiyeli olan kimseler olarak betimlenmiştir.

Başıbozuklar ve askerler arasındaki bu karşılaştırma yalnızca asker toplama konusunda sınırlı kalmamıştır. Oluşturulan grupların niteliği üzerinde de durulmuştur. Özellikle kitabın Bursa'da geçen üçüncü bölümünde yer alan şu cümleler bu karşılaştırmayı en iyi şekilde yansıtmaktadır;

“Meydanda, Kuvayı Seyyare Umum Komutanı Ethem Bey'in atlıları, ekmeklerinin ortasını açıp kazanların önünden geçiyorlar; içine kavurma koydurup atlarının yanına gidiyorlardı. Birkaç günden beri Bursa'nın otellerinde, hanlarında kaplıcalarında iyice dinlenmişler; kılıklarına çekidüzen vermişlerdi. Her fırsatta daha iyisiyle değiştirdikleri binekleri de göz alıcıydı”.

“Erlerin giyimleri yamalı, postalları yırtıktı ama yüzlerinde dövüşü çapulculara bırakmamış gerçek savaşçıların güvenci vardı”³⁹.

Ordunun olmayışı, eşkıya çetelerinin Millî Mücadele içerisinde neden etkili olduklarının bir göstergesidir. Eli silah tutan bir grup olarak eşkıyaların, düzenli ordunun olmadığı bir mücadelede etkili olmaları doğaldır. Tarihsel gerçeklik içerisinde pek çok eşkıya liderinin düzenli orduya karşı isyan etmesi de bu durumdan kaynaklanmaktadır. Çünkü ordunun varlığı bir anlamda devlet otoritesinin de varlığı demektir.

Kurtuluşun nasıl olması gerektiği konusunda bir birlik sağlanamaması da eşkıyaların bu süreçte öne çıkmasının diğer bir nedenidir. Roman içerisinde Anadolu'daki ve İstanbul'daki komutanlar birlik sağlayamamışlardır. Eşkıyalar ise cephelere hâkim

39 Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı...*, s. 483.

olmuşlardır. Ancak hâkimiyet, ülkeyi kurtarmaktan ziyade kendi şahsi çıkarları çerçevesinde gelişmiştir. Durumu, yazarın şu cümlesi açık bir şekilde aktarmaktadır;

“Saldırıya hazırlandığı söylenen düşmanın karşısında üç komutandan biri Demirci Mehmet Efe’yle, Yörük Ali Efe eşkıya düpedüz... Demirci için Yunan taburu Nazilli’de silahsız insanları öldürürken Bozdoğan’da Ziraat Bankası’nı kendi hesabına soyduğu söyleniyordu. Yörük Ali İzmir’de askerlik birliğinin Kafkasya’ya gideceğini anlayınca savuşup dağa çıkmış bir asker kaçağıydı. Ethem’se, Vali Rahmi Bey’in oğlunu para sızdırmak için kaçırılan adam...”⁴⁰

Burada yazar eşkıyadan kahraman yaratmak isteyenlere indirilmiş bir darbe niteliğinde üç tarihi karakter ortaya koymuştur. Demirci Mehmet Efe’nin⁴¹ halkı Yunanlılar tarafından öldürülürken Ziraat Bankası soygununu kendi çıkarı için gerçekleştirdiği belirtilmiştir. Bu soygunun dahi zaman zaman toplum için gerçekleştirildiği düşünülse de yazar, Demirci’nin soygunu çıkarı için gerçekleştirdiği üzerinde önemle durmuştur. Yörük Ali’nin⁴² Kafkasya’ya gitmekten korkarak dağa çıkıp eşkıya olması üzerinde vurgu yapılması da bizlere eşkıyaların anlatıldığı gibi yiğit, korkusuz insanlar olmadıklarını göstermektedir. Tarihsel bağlamda eşkıyaların birçoğunun asker kaçağı olduğu düşünülürse Kemal Tahir’in burada doğru bir yere değindiği görülmektedir. Yazar Çerkez Ethem için ise ittihatçılıkla eşkıyalık arasında bir karakter çizmiştir.

Çerkez Ethem, tarihsel gerçeklik içerisinde oldukça tartışmalı bir yere sahiptir. Roman içerisinde de ağabeyleri ile birlikte üzerinde en çok durulan karakterlerden biri olmuştur. Bir vakit Teşkilat-ı Mahsusa’da⁴³ çalışmıştır. Ancak kardeşleri ile birlikte

40 Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı*..., s. 392.

41 Demirci Mehmet Efe, Yunan birliklerinin 15 Mayıs 1919’da İzmir’i işgali ile başlayan süreçte, Kuva-yı Milliye bünyesinde faaliyet gösteren çete reislerinin en önemlilerinden biridir. Ancak düzenli orduya geçiş sürecinde zorluk çıkarmış ve Büyük Millet Meclisine karşı isyan çıkarmıştır. Eşkîyalığın ortadan kaldırılması amacıyla 30 Mart’ta Nazilli’de oluşturulan Nasihat Heyeti kaza dâhilinde eşkıyalık yapan çetelere teslim olmaları için gerekli nasihat ve telkinlerde bulunmuştu. Demirci çetesi ve Ortakçılı Mehmet Efendi çetesi de bütün çete üyeleriyle birlikte teslim olacaklarını bildirmelerine karşın son anda vazgeçmişler, jandarma müfrezeleriyle girdikleri çatışmanın ardından tekrar dağa çıkmışlardı. İzmir’in işgali sonrası geçen 3 aylık süreçte Demirci Mehmet Efe çetesi bütün uğraşlara rağmen bir türlü ele geçirilememiştir.

42 Kurtuluş Savaşı’nda Aydın yöresinde büyük yararlıklar göstermiş efelerdendir. 27 Mayıs 1919’da Aydın’ın işgali sonrası Menderes Nehri kuzey kısmı Yunanlıların kontrolü altına girince Yörük Ali Efe, Kılıoğlu Hüseyin Efe ve Kozalaklı Mehmet Efe ile beraber Çine Yağcılar Köyü’nü karargâh haline getirmişlerdir. Yörük Ali Efe düzenli ordu birlikleri kurulduktan sonra da bölgede etkinliğini devam ettirdi. Özellikle asayişsizlik olaylarının çözümünde bölgedeki idari birimler ondan yardım istemişlerdi. Çerkez Ethem’in Ankara Hükümeti’ni devirmek için kendisine ilettiği iş birliği tekliflerine itibar etmemiştir. Aksine bu teklifi getirenleri tevkif ederek Ankara İstiklal Mahkemesi’ne göndererek idam ettirmiştir. Batı Cephesi’nde düzenli ordunun kurulmasıyla Yörük Ali Efe kuvvetleri de 37. Alay ismini alarak 57. Tümen’e katılmıştır. Millî Mücadele dönemindeki hizmetleri nedeniyle İstiklâl Madalyası ile ödüllendirilmiştir.

43 II. Meşrutiyet Dönemi’nde 1913-1918 yılları arasında faaliyet gösteren istihbarat ve propaganda teşkilâtı.

Harp Divanı'nda⁴⁴ çok sayıda dosyalarının olması sebebiyle hükümetle başlarının dertte olduğu ve bu nedenle dağa çıktıkları belirtilmiştir. Çerkez Ethem'in kıyıcılığı üzerinde de sıklıkla durulmuştur. Bu durum ise genellikle toplumsal koşullara bağlanmıştır. Çerkez Ethem'in özellikle Anzavur'un⁴⁵ bastırılmasında tek etkili olan kendisiymişçesi- ne büyülenmesine ve buna bağlı olarak kıyıcılığının artmasına dikkat çekilmiştir.

Roman içerisinde vurgulanan bir diğer nokta ise Demirci Mehmet Efe'nin de Çerkez Ethem'in de bu düzenin çok uzun süre böyle gitmeyeceğini bilmeleridir. Osmanlı'nın baltasının kütükten çıkmasıyla onları temizleyeceklerini düşünmektedirler. Merkezi otoritenin bozulmasıyla kimin eşkiya kimin vatansever olduğunun belli olmadığı bir süreç yaşanmaktadır. Ülkede “*Bu geçitte ya asacaksın ya da asılacaksın*”⁴⁶ tarzı bir eşkiya anlayışı hâkimdir. İstanbul hükümeti ise bu süreçte Kuva-yı Milliye'yi bozguncu-eşkiya ilan etmiş ve onlar için bir fetva yayımlamıştır.

“Barış şartlarının ağırlaştırılması, İstanbul'un geçici olarak işgali, hep Kuvayı Milliyeci gâvurların yüzündendi. Yunan da İzmir'e bu sebepten çıkmıştı. Milliciler vatani kurtarmak bahanesiyle işlemedik cinayet bırakmıyorlar; halktan zorla para toplayıp, zorla asker alıyorlardı. Karşı duranlara işkence edilmekte, köyler basılıp kasabalar vurulmaktaydı. Gâvurluktu bu işler, gâvurluk olduğuna da fetva çıkmıştı. Millet eşkiyalara başkaldırmalı, bunları bulduğu yerde tepelemeliydi.”

Yazar bu durum ile dönemin karışık yapısını ortaya koyarken eşkiyalığın göreceli durumuna da bir kez daha değinmiştir. Devlet, kendi çıkarlarına aykırı hareket etmesi sebebiyle ülke için savaşan Kuvâ-yı Milliyecileri eşkiya ilan etmiştir. Gerçek anlamda eşkiya olarak nitelendirebileceğimiz, kıyıcılığı dilden dile dolanan Ahmet Anzavur'u ise onların karşısına çıkarmıştır. Anzavur'un, Gönen'de eline geçen bütün subayları, jandarmaları, müftüyü, Müdafaa-yı Hukuk Derneği başkanını astırdığı, kasabayı ise topyekûn talan ettiği söylenmekteydi. Roman içerisinde “*Bu Anzavur padişahın Anzavur'u da, öldürdüğü bunca subay padişahın subayı değil mi?*”⁴⁷ şeklinde durumun çelişkili yapısına vurgu yapılmıştır.

44 Olağanüstü zamanlarda (özellikle savaş, sıkıyönetim, ihtilâl, büyük felâket vb.) kanunlara aykırı hareket ederek mevcut siyasî, askerî ve içtimâî düzeni değiştirme çabasında olan veya içinde yaşadığı topluma kanun dışı eylemlerle zarar verenleri yargılamak üzere kurulan yüksek mahkemedir.

45 Ahmet Anzavur, Kuvâ-yı Milliye hareketine karşı ayaklanma başlatmış eski bir Osmanlı jandarma subayı ve Kuvâ-yı İnzibâtiye kumandanıdır.

46 Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı*..., s. 454.

47 Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı*..., s. 417.

Romanın sonlarında dile getirilen “*Çerkez Anzavur’u ezen Çerkez Ethem, kurtuluşa başkaldırmış Türkleri tepelemeye gidiyor!*”⁴⁸ sözü Osmanlı devletinin içine düşmüş olduğu durumu tüm açıklığı ile ortaya koymaktadır. Bu yolda subaylar başıbozuk, asker kaçağı eşkıyalar ise subay olmuştur. Kitapta eşkıyalığın, o dönemde yaşayan herkesin kişiliğinin içerisine bir nakış gibi işlendiği görülmektedir. Çünkü eşkıyalık yapmaktan başka çarenin olmadığı bir dönem yaşanmıştır. Bu süreçte eşkıya olmayanlar “sen eşkıyasın diye” itham edilmiş, eşkıyalar ise bir kahraman edasıyla “güya eşkıyaların” peşine düşürülmüşlerdir. Yani Kemal Tahir’in de deyimiyle;

“*Yığılık eskiden bir çetinse, şimdilerde on çetindir. Çünkü çöküntü çağındayız. At izi, it izine karışmıştır. Ülke devletsiz, devlet sahipsizdir...*”.

Kemal Tahir genel olarak bu romanında eşkıyalığın ortaya çıkmasında; devletin güçsüzleşmeye başlamasına paralel olarak halkın büyük bir sefalet ve ahlaki çöküntü içerisine girmesi ile topluma hâkim olan karışıklık ve korku unsurlarının etkisi üzerinde durmuştur. Yazara göre eşkıyanın ortaya çıkmaması için devlet ve halk uyumu oldukça önemlidir. Devlet, halkı refah ve mutluluğa kavuşturduğu vakit eşkıyanın devri de sona ermiş demektir.

Rahmet Yolları Kesti: “*Yığıt Bu Dünyada Nam İçin Yaşar*”⁴⁹

Romanın Yapısı

Roman yapısal olarak, giriş, gelişme ve sonuç niteliğindeki üç bölüme ayrılmıştır. Kitap; zaman bakımından ise “Yorgun Savaşçı” dan daha önce yazılmış olmasına rağmen kronolojik bağlamda daha ileri bir tarihi 1930’lu yılları ele almaktadır. Artık Osmanlı Devleti yıkılmış, Ankara Hükümeti kurulmuştur. Roman atmosferine bir devlet otoritesi hâkimdir. Türkiye Cumhuriyeti bu dönemde henüz savaş yaralarını yeni yeni sarıyor dış politika da bir yandan Lozan Barış Anlaşması’ndan kalan sorunları halletmeye çalışırken bir yandan da yaklaşan II. Dünya Savaşı süreci içerisinde barış siyaseti uygulamaya çalışıyordu. İç siyasette ise devletin refahını artırabilmek adına toplumsal, kültürel, siyasi vb. alanlarda pek çok inkılap gerçekleştiriyor büyük sermaye sahiplerinin olmaması nedeni ile ekonomi de devletçilik politikasını uyguluyordu. Eşkîyalık devri ise çoktan sona ermişti.

48 Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı*..., s. 483.

49 Kemal Tahir’in “Rahmet Yolları Kesti” romanı 1957 yılında yazılmıştır ve vaka zamanı 1930’lu yılları yansıtmaktadır. Roman’da Türk tarihi ve edebiyatında büyük bir tartışma konusu olan eşkıyalık olgusu yaygın anlayıştan farklı bir bakış açısı ile ele alınmıştır. Ağalık sisteminin eşkıyalıkla ilişkisini ve bunun giderek bir zorbalığa dönüştüğünü, halk arasında eşkıyalığa duyulan hayranlığın aslında çaresizlikten kaynaklandığını dile getirmiştir. Kendi düzenini kurmuş eşkıya eskilerinin; genç yaşta bir kızı kaçırmak için planladığı oyunlar, uzun ve yağmurlu bir kış gecesinde meydana gelen olaylar hem eşkıya ve ağanın hem halkın hem de zulme uğrayanların gözünden yansıtılmıştır.

Kemal Tahir'in çalışmamızda incelemesini yapmış olduğumuz, “Yorgun Savaşçı” ve “Rahmet Yolları Kesti” adlı romanlarının da bulunduğu bazı eserleri ele alındığında, kitap başlamadan verilen alıntılar, bölüm başlıkları ve bölüm epigraflarının, kitap hakkında belirli ipuçları verecek şekilde özenle hazırlanmış olduğu görülür. Bunların bazıları “Yorgun Savaşçı”daki gibi daha ayrıntılı bir irdeleme sonucunda ortaya çıkarken bazıları ise “Rahmet Yolları Kesti” de olduğu gibi daha yalın bir şekilde okuyucuya sunulmuştur.

Kemal Tahir, 1957 yılında ilk yayımlandığı andan itibaren eşkıyalık bağlamında çeşitli tartışmalara yol açan “Rahmet Yolları Kesti” adlı romanına Andre Maurois'den yapmış olduğu şu alıntı ile başlamıştır; “*Ahlak düzeni sağlam olmayan ve soyguncularıyla başa çıkamayan bir toplum ruhunda arta kalmış barbarlık duygusunun da baskısıyla soyguncularına karşı hayranlık duyar.*”

Alıntı elbette yazar tarafından alelade bir şekilde seçilmemiştir. Bu alıntıyla yazarın, henüz anlatmak istediklerine başlamadan okuyucuyu, eşkıyalık hususunda düşüncelere sevk etmeyi amaçladığını ya da “Sosyal Eşkîya” anlayışını benimseyenlere bir nevi gönderme yaptığını söylemek mümkündür. Ancak kesin olarak söyleyebileceğimiz konu, söz konusu bu alıntının zihnimizde oluşturduğu “Kemal Tahir soyguncular ile kimleri kast ediyor” düşüncesinin kitabın ilerleyen sayfalarında “Eşkîyalar birer soyguncu mudur?” düşüncesine kendisini bıraktığıdır.

Sezai Coşkun ise bu alıntıdan yola çıkarak Kemal Tahir'in roman içerisinde toplumun ahlaki yapısının bozulmuşluğuna sıklıkla vurgu yaptığına değinmiş, “*Bir alevî köyünde dini dolayısıyla ahlaki otoritenin en üstünde bulunan Dede'nin yozlaşmışlığına vurgu yapılması, eşkıyaların Dede'yi, bu ahlaksızlığını da sebep göstererek soymaları bu anlamda önemli unsurlardır*”⁵⁰ diye eklemiştir.

Bunun dışında kitabın birinci bölümü olan “Nam Uğruna”nın bölüm epigrafi olarak seçilmiş, roman içerisinde de özellikle Maraz Ali karakteri üzerinden pek çok defa vurgulanan “*Yiğit bu dünyada nam için yaşar*” cümlesi; Kemal Tahir'in eşkıyalık algısı ile ilgili bizlere ikinci ipucunu vermektedir. Ona göre “Nam Alma” arzusu, eşkıyalığın ortaya çıkmasında önemli bir nedendir ve söz konusu bu dürtü, içerisinde toplumsallıktan uzak, son derece kişisel bir yapı barındırmaktadır. Böylelikle yazar, eşkıyalığın ortaya çıkmasının temel nedenlerinden biri olarak gördüğü “Nam Alma” arzusunu okuyucuya daha romana başlamadan sunmuş ve roman boyunca “*Bu dünyada namsız yiğit*

50 Sezai Coşkun, *Esir Şehrin...*, s. 240.

*meyvesiz ağaca benzer...”, “Nam adamın ayağına gelmez gidip arayacaksın. Namın yaptığını sırasında ne para yapar, ne silah...”*⁵¹, “Bu yollarda namı almak kolay, taşımak zor...”, “*Nam tüccar malı değil ki, pazarda ucuz pahalı bir tane uydurasın...*”⁵² gibi cümlelerle, çeşitli yer ve şekillerde tekrar tekrar vurgulanmıştır.

Romanın Kurgusu ve İçeriği

Kemal Tahir, “Rahmet Yolları Kesti” adlı romanını tamamıyla eşkıya olgusu üzerine kurguladığı görülür. “*Yazara yönelik ilk ciddi eleştiriler de bu roman üzerinden başlamıştır. Kemal Tahir, 13 yılını Anadolu köylüsüyle geçirmiştir. Osmanlı tarihi üzerine yaptığı okumalar ve bu tecrübeleri neticesinde, eşkıya konusunda dönemin mevcut anlayışından farklı bir yaklaşım ortaya koyma ihtiyacı hissetmiştir. Rahmet Yolları Kesti, böyle bir ihtiyacın ürünüdür.*”⁵³ Söz konusu bu roman, Çorum’un Sungurlu kasabasında Sarıca⁵⁴ adındaki bir Alevi⁵⁵ köyünde geçmektedir.

Yazarın eşkıyaları basit soyguncular olarak ele aldığı, romanında çizdiği eşkıya portresinde açıkça görülmektedir. Yazara göre eşkıyalar toplumun genelini düşünen namuslu insanlar olmak bir yana dursun kendi çıkarlarını dahi tam anlamıyla koruyamayan insanlardır. Muhtar, Çerçi, Din adamı gibi dönemin yerel güçlerinin kişisel çıkarlarında adeta birer piyona dönüşmüşlerdir. Bu yerel güçlerden biri olan Dede Kasım’ın⁵⁶ yeni rejimin kurulması ile birlikte yerel otoritesi azalmaya başlamış o da ticaret işine girişme kararı almıştır. Çerçi Süleyman ise bu durumdan pek de hoşnut olmamıştır. Bunun üzerine Çerçi Süleyman ile Sarıca Köyü Muhtarı, Dede’ye karşı bir olup bir plan hazırlamışlardır. Planlarına göre; Uzun İskender’in başını çektiği Katır Adil ve Kuru Zeynel’den oluşan eski eşkıya grubu Dede’nin evini soyacaktır.

Roman, Maraz Ali’nin Çerçi Süleyman Ağası’nın kendisine verdiği silahı köylülerden Bektaş Emmi ve eşeği üzerinde denemek istemesiyle başlar. Bu silah, Maraz Ali’nin

51 Kemal Tahir, *Rahmet Yolları Kesti*, Bilgi Yayınları, Ankara, 1975, s. 167.

52 Kemal Tahir, *Rahmet Yolları...*, s. 174.

53 Sezai Coşkun, *Esir Şehrin ...*, s. 89.

54 Çorum-Sungurlu-Sarıcalar Köyü: Köyün adı, 1921 yılı kayıtlarında Sarıca olarak geçmektedir. Önceleri Sungurlu ilçesine bağlıyken, 4 Temmuz 1987’de Uğurludağ ilçesine, 1990’lı yıllarda yeniden Sungurlu ilçesine bağlanmıştır.

55 “Ali’ye mensup” anlamına gelen kelimenin çoğul şekli Aleviyye ve Aleviyyûn’dur. Alevî terimi İslâm kültür tarihinde Hz. Ali soyundan gelenler manasında, ayrıca siyasi, tasavvufi ve itikadî anlamda kullanılmaktadır. Hz. Ali soyundan, oğulları Hasan, Hüseyin, Muhammed b. Hanefiyye, Ömer ve Abbas vasıtasıyla gelenlere Alevî denilmiştir. Emevîler’in son dönemlerinden itibaren Hz. Ali’nin soyundan gelenler, özellikle Hasan ve Hüseyin’in neslinden olanlar için şerif, seyyid, emîr gibi lakaplar yanında Alevî nisbesi de kullanılmaya başlamış ve bu husus daha sonraki devirlerde devam etmiştir.

56 Alevi Dedesi, Alevilikte Ehli Beyt soyundan gelen Şerif ve Seyyidlere içtimai ve dinî liderlere, verilen addır.

“Nam Alma” dürtüsü ile adeta bütünleşmiştir. Bektaş Emmi ve Maraz Ali arasında geçen diyaloglarla ilk sayfalardan itibaren artık neden eski eşkıyalık devrinin olmadığı sorgulanmaya başlanmıştır. Kemal Tahir’e göre, eşkıyalığın ortaya çıkmasında esas etkili olan koşul, sosyo-politik bağlamda devletin güçsüzleşmesi ve buna bağlı olarak merkezi otoritenin zayıflamasıdır. Savaş dönemleri ise devletlerin otoritesinin bozulması sebebiyle eşkıyaların güç kazanmasını sağlayan en etkili ortamlar olmuştur. Bu duruma, yazar diyaloglar içerisinde Bektaş Emmi’nin Maraz Ali’ye verdiği şu yanıt ile değinmiştir;

“Eşkıyalık Devri için savaş gerek... Köylerde kasabalarda erkek kalmayacak. Bunların tekmini sınır boylarına sürecekler...”⁵⁷

Kemal Tahir, eşkıyalığın dönem ve koşullara göre farklı biçimlerde her dönem varlığını sürdüreceğine inanan Yaşar Kemal’in aksine eşkıyalığın, bir devri olduğuna inanmaktadır.

“Kemal Tahir, Marx’ın “Talan edileceğini bilen bir toplum üretim yapamaz.” şeklindeki düşüncesinden hareketle, eşkıyalığın toplumlarda sonsuza dek kalamayacağını, bu sebeple Osmanlı toplumunda eşkıyalığın, bazı dönemlerde gözlemlenen kısa süreli “soygun” hareketleri olduğunu belirtmiştir.”⁵⁸

Bu durumu gösterebilmek için ise romanında sıklıkla eski eşkıya devrinin bitmiş olmasına, Ankara Hükümeti’nin varlığıyla düzenin oturmuş olmasına vurgu yapma yolunu izlemiştir. Bu kapsamda roman içerisinde ama gerçek ama kurgu olan eski eşkıyaların hikâyelerine de yer verilmiştir. Bu anlatılar içerisinde adına türküler yazılmış olan Eşkıya Çöllo için erdemli, namuslu bir eşkıya tipi oluşturulmuştur. Ancak romanın arka planında verilen “eşkıya türküleri her zaman için doğruları yansıtmaz” düşüncesi bunun doğruluğu hususunda bir soru işareti oluşturmaktadır. Maraz Ali’nin, hikâyesini pür dikkat dinlediği eşkıyalardan biri olan Kanlı İlyas ile ise yazar, son derece kıyıcı bir eşkıya profili çizmiştir. Roman içerisinde zaman zaman Köroğlu’nun hikâyelerine ve Çakırcalı Mehmet Efe’nin on beş yıl nasıl “Dağ Padişahlığı” yaptığına da değinilmiştir.

Kitabın eşkıyalık olgusunu verebilmek için oluşturulmuş, iki ana karakteri vardır. Bu bağlamda ilk öne çıkan karakter “Maraz Ali” olmuştur. Maraz Ali, dinlediği eşkıya türkülerinin ve hikâyelerinin etkisinde kalmış bir karakterdir. “Nam Alma” tutkusunu derin bir şekilde hissetmektedir. Nam alma ve bu dünyadan bir iz bırakarak gitme arzusu tüm insanlığın içerisinde var olması sebebiyle bir anlamda Maraz Ali, eşkıyadan kahraman

57 Kemal Tahir, *Rahmet Yolları ...*, s. 24.

58 Sezai Coşkun, *Esir Şehrin ...*, s. 234.

olabileceğine inanmış tüm halkı temsil etmektedir. Onun hayalindeki eşkıya güçlü, korkusuz, sözünün arkasında duran, lafını esirgemeyen, yeri geldi mi çevresindekilere yardım eden bir karaktere sahiptir ve o da öyle bir eşkıya olmak istemektedir. Maraz Ali, kurgunun sonunda eşkıyalığın hiç de hayalindeki gibi olmadığını deneyimleri sonucunda öğrenmiştir.

Uzun İskender, romanın eşkıyalık bağlamında öne çıkarılan diğer ana karakteri olmuştur. Bu karakter, yeni devlet düzeninin oluşmasından sonra bir dönemin güçlü eşkıyalarının düştüğü kötü durumu yansıtmaya açısından büyük bir öneme sahiptir. Ancak bu karakteri önemli kılan esas nokta eski eşkıyalık anılarıdır. Onun eşkıyalığı Milli Mücadele'nin son yıllarına, devlet düzeninin yavaş yavaş oluşmaya başlayacağı bir döneme denk gelmiştir. Bu süreç ile ilgili, anlattığı anılardan birinde geçen şu cümle yazının eşkıyalık algısını, ortaya koymasından dolayı dikkat çekicidir;

"... Hükümetin başında harp gürültüsü vardı. Yunanla boğuştuğundan peşimize düşemedi. Bugün Yunan'ı kovmuştur. Elinde ordu var. İyisi: bu af sıralıdır. Herkes köyüne dağılsın! İcabında baktık ki canımız sıkıldı, tekrardan atlarız dağ başına... Yoook hatırımızı sayarlarsa otururuz. Sizi para sahibi ettim, nam sahibi ettim. Paranız da namınız da size elverir. Biraz dinlenmeli. Yani tezkere zamanıdır. Ankara Hükümeti askerine tezkere verir de Kavlak Ali aşığı mı kalır?..."⁵⁹

Roman kurgusu içerisinde, Uzun İskender'in 16 yaşındayken çetesine katıldığı, dönemin ünlü eşkıyalarından Kavlak Ali tarafından söylenen bu söz, okuyucuya devletin savaş durumunda eşkıyalarla ilgilenecek gücünün olmadığını eşkıyaların da ancak bu şekilde ayakta kalabildiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda devlet düzeninin oturup, ordunun oluşturulduğu zamanlarda eşkıyaların birçoğunun kendilerine güvenemeyip aftan yararlanma yoluna gittiğini net bir şekilde göstermektedir. Bununla birlikte yine nam ve para vurgusu yapılarak eşkıyalığın ortaya çıkışındaki şahsi meseleler üzerinde durulmuştur. Söz konusu cümleyi ilerleyen sayfalardaki "*Af kısmı eşkıya milletine bir vakit yaramamıştır. Yararlılığı olsa hükümet hiç verir mi? Bana sorarsan eşkıyalığı bir kez göze aldın mı, affı maffi yüreğinden silip atacaksın...*"⁶⁰ cümlesiyle beraber düşündüğümüzde hükümet ve eşkıya arasındaki güvensizliğe dayalı çekişme gözler önüne serilmektedir.

Kemal Tahir romanında, zihnindeki eşkıya karakterini, Uzun İskender ve arkadaşları Kuru Zeynel ve Katır Adil üzerinden vermiştir. Onların kişiliklerinden yola çıkarak yazının zihnindeki eşkıyanın; kendi çıkarlarını göz önünde bulunduran, elinden pek bir iş

59 Kemal Tahir, *Rahmet Yolları ...*, s. 46.

60 Kemal Tahir, *Rahmet Yolları ...*, s. 185.

gelmeyen, güvenilirmez, kumar düşkünü, çok akıllı olmayıp genelde başkalarının yönlendirmeleri ile ilerleyip oyuna gelen kimseler olduklarını çıkarmak mümkündür.

Kurgu içerisinde Uzun İskender ve arkadaşlarının eşkıyalığa yeniden başlama süreci çağrıldıkları düğüne paralarının yetmemesi sonucunda olmuştur. Soygun sırasında Uzun İskender'in söylediği “*Fıkaralıktan, parasızlıktan benim canım yanmış arkadaş, aman merhamet arama... Bu soygun, çarıklarındaki bağlara kadar almak soygunu...*”⁶¹ sözü, eşkıyalığın kişisel amaçlarını vurgulamıştır. Aynı zamanda okuyucunun zihninde, eşkıyaların daha kendi hayatlarını yürütecek bir durumları yokken halka nasıl yardım ettikleri sorusunu oluşturmaktadır. Kitap içerisinde yazar aslında bu sorunun cevabını, “*Eşkியanın fukaraya yüz güldürecek kadar mal verdiği hiç görülmemiştir. Verse de arkasından zaptiye gelir elinden alır. Yediği sopa da cabası...*”⁶² sözleriyle vermiştir.

Yazarın, çizmiş olduğu bu eşkiya profilinden sonra ise “*Peki eşkıyalar bu denli, kötü ve düşmüş durumdaki insanlardı, nasıl zaman içerisinde adeta bir kahramana dönüştüler?*” sorusu akıllara gelmektedir. Kemal Tahir ise bunun yanıtını iki karakter üzerinden vermeye çalışmıştır. Bu karakterlerden ilki Çerçi Süleyman'ın evine gelen “Âşık Niyazi”dir. Âşık Niyazi, eşkiya türküleri söyleyerek bir anlamda eşkıyaları toplumun gözünde epik bir kahramana dönüştürmektedir. Kemal Tahir bu karakter aracılığı ile türkülerin, eşkıyaların kahramana dönüştürülmesinde ne denli etkili olduklarına vurgu yapmıştır. Türküler dilden dile dolaşarak pek çok değişikliğe uğramış ve ilk halinden oldukça uzaklaşmış bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Kemal Tahir'e göre; âşıklar genel anlamda romanda gösterildiği gibi oldukça sefil vaziyette evsiz insanlardır ve onlar için önemli olan, oluşturdukları türkülerin doğru olup olmaması değil, bu türkü karşılığında aldıklarıdır. Bu kapsamda roman kurgusu içerisinde Uzun İskender adına yazılan şu türkü karakterin kişilik yapısından oldukça uzak olması bakımından dikkat çeker;

*"Kapılara karşı çıkın
Er İskender Ağam geldi
Kırk davullu düğün kurun
Er İskender Ağam geldi*

*Elde mavzer dilde süphan
Yiğitliği ayan beyan
Osmanlıyı bile soyan
Er İskender Ağam geldi*

61 Kemal Tahir, *Rahmet Yolları ...*, s. 99.

62 Kemal Tahir, *Rahmet Yolları ...*, s. 35.

*Susayı tutmuş üç kişi
Kitap yazmaz böyle işi
Şu dağların müfettişi
Er İskender Ağam geldi⁶³*

Yazar Aşık Niyazi karakteri üzerinden eşkıya türkülerine değindiği söz konusu bölümde; saz şairlerinin eşkıya türkülerini tarihsel gerçeklikten kopuk bir şekilde yazdığına değinmek istemiş. Bu kapsamda romanına kendisi de tarihsel gerçeklikten uzak kurgusal bir eşkıya türküsü ekleyerek bu işlerin oldukça basit olduğundan dem vurmıştır. Böylelikle eşkıyaları bir halk kahramanına dönüştüren türkülerin gerçekliğine çok da güvenilmemesi gerektiği üzerinde durmuştur.

Eşkîyaların toplumun gözünde nasıl bir kahramana dönüştüğünü göstermek için oluşturulan ikinci isim ise kurgunun sonlarında karşımıza çıkan Köse Hacı olmuştur. Köse Hacı, Uzun İskender ve arkadaşlarının Dede Kasım'ı soyup yakalanmalarının ardından yaşanan olayları değiştirip bire bin katarak köy kahvesinde anlatmıştır. Adeta kurgunun içerisinde bir kurgu yaratmıştır. Kemal Tahir burada, geçmişten günümüze yansıyan efsaneleşmiş eşkıya hikâyelerinin doğruluk payının düşük olduğunu göstermiştir. Aynı zamanda yaşanan gerçeklikle, folklorik gerçeklik arasındaki derin uçurumu gözler önüne sermiştir.

Kitabın "Nam Almak" üzerine kurgulanan birinci bölümünün ardından "Yiğitliğin yarısı yürekse yarısı: Plan" ana düşüncesi ile "Plan" bölümü gelmektedir. Kitabın en uzun kısmını oluşturan bu bölümde Sarıca köyü muhtarı Arif Ağa'nın 13-14 yaşlarındaki kızıyla evlenmek isteyen "Uzun İskender" ilk önce Arif Ağa, sonra Çerçi Süleyman ile bir plan yapar. Bu plana göre; Uzun İskender hem kızı almış olacak hem de zaten büyük bir ahlaki çöküntü içerisinde olan Dede Kasım'ı soyarak tüm malvarlığının sahibi olacaktır. Uzun İskender eski eşkıyalık zamanlarından tanıdığı ancak artık bu işleri bırakmış olan arkadaşları Kuru Zeynel ve Katır Adil'i planın hepsinden bahsetmeden, yalnızca kızı kaçıracağım diyerek yanına almıştır. Çerçi Süleyman ise kendisinin de yanında olduğunun bir göstergesi olarak eşkıyalık işlerine meraklı olan Maraz Ali'yi de onun yanında göndermiştir.

Uzun İskender'in arkadaşlarından "Kuru Zeynel" kitabın başlarında söylenmiş olan "Eşkîya milletinin eşkıyalığı yanına kalsaydı, köylüler çoban, korucu, tellal bulabilirler miydi?"⁶⁴ sözünün adeta kişilik bulmuş hali gibidir. Köy halkı içerisinde, önde gelen bir

63 Kemal Tahir, *Rahmet Yolları Kesti*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2011, s. 75.

64 Kemal Tahir (1975), *Rahmet Yolları...*, s. 47.

ağanın oğlu olmasına rağmen Kuru Zeynel hapisten çıktıktan sonra bir köy koruculuğunu zor bulmuş, kendisiyle birlikte eşi ve çocuklarını da kötü duruma düşürmüştür. Katır Adil'in de durumu pek parlak değildir. Her ikisinin de eşkıyalığı yanlarına kalmamıştır. Giyecek bir çul kıyafeti, yiyecek bir lokma ekmeği zor bulur hale gelmişlerdir. Planı gerçekleştirmek için Dede'nin evine giderken “*Maraz Ali, ömründe bu Kuru Zeynel Ağa kadar zebun, onun gibi kara bir herif görmemişti. Çankırı'nın göçebe çingeneleri de böyle değil. .. Herifi sanki ocağın içine ayağından asmışlar da altı ay iste tütsüleyip kurutmuşlar. Yağı hep sızılmış da derisiyle kemiği kalmış. “Bu ne biçim bir herif! .. Adam korkar şan olsun!” Ali böyle düşünerek gülümsedi. Kendi zebunluğunu, eskiden beri bir şeye benzetemiyor, yiğitliğine uymayacağı için canı sıkılıyordu. “Koca bir eşkıya Zeynel Ağa böyle olduktan sonra gerisi kolay! Biz maşallah Zeynel Ağanın yanında Sungurlu doktoru gibi besiliyiz.*”⁶⁵ diyerek onların bu sefil durumunu göz ardı ederek geçmişteki eşkıyalıklarına ve yiğitliklerine öykündüğü görülmektedir. O, nam alma dürtüsü olmasa katlanmayacağı pek çok duruma sonunda ünlü bir eşkıya olup adına türküler yazılın diye katlanmıştır.

Uzun İskender ve arkadaşları soygun esnasında Dede'nin paraları sakladığı sandıkların içerisinde bol miktarda değerli elbise de bulmuşlardır. Katır Adil bu elbiselerin bir kısmını eşine vermeyi bir kısmını ise satmayı planlamıştır. Yazarın, bu elbiseleri de eşkıyalık anlamında önemli bir motif olarak kullandığı görülmektedir. Bu bölümde satılmak istenilen elbiseler Sungurlu köyü kahvesinde Köse Hacı'nın dilinde halka dağıtılan elbiselere dönüşecektir. Daha önceki yaptıkları soygunlarında da Katır Adil'in gizlice çaldığı bir elbise yüzünden yakalandığını bilen Uzun İskender ve Kuru Zeynel, bunun iyi bir fikir olduğunu düşünmeyip ona “*Bu kadar işe girdin, çarık hırsızlığından kurtulamadın...*”⁶⁶ diyerek söylenseler de bazı elbiseleri yanlarına almayı kabul etmişlerdir. Katır Adil'in kurtulamadığı bu durum, bir anlamda eşkıyalığa başlama nedeni olan saf hırsızlık dürtüsüdür.

Dede'nin evinden çıkma vakti geldiğinde “*İhtiyarların: “Çorum toprağında, seksen yıldan beri böyle afet görülmemiştir” dedikleri...*”⁶⁷ bir yağmur başlamıştır. Bu yağmur hem genel anlamda romanın hem de üçüncü ve son bölümü olan “Çamur”un en belirleyici unsuru niteliğindedir. “*İnsanoğlu topraktan yaratıldı. Suyun fazlası kendisine iyi gelmez. Çamur olur*” epigrafi ile başlayan bu bölüm bir anlamda eski eşkıyalık hikâyelerinin çamura dönüşme anlatısı haline gelmiştir.

65 Kemal Tahir (2011), *Rahmet Yolları...*, s. 166.

66 Kemal Tahir (1975), *Rahmet Yolları ...*, s. 300.

67 Kemal Tahir (1975), *Rahmet Yolları ...*, s. 295.

Bu geri dönüş yolculuğu süresince eşkıyaların kendilerini, arkadaşlarını ve yaptıklarını sorgulamaya başladıkları görülmektedir. Bu sorgulama, daha çok "Uzun İskender" ve "Kuru Zeynel" üzerinden verilmeye çalışılmıştır. Maraz Ali'nin nam alma dürtüsü ise daha da fazlalaşmış; bir kız kaçırma durumunun gerçek bir eşkıyalık hikâyesine dönüşmesinden keyif almaya başlamıştır.

Yolculukları esnasında sıırsıklam ıslanan eşkıya eskileri ve Maraz Ali, dinlenip geceyi geçirebilecekleri kuytu bir köşe bulmuşlardır. Kitabın özellikle bu ve sonrası kısımlarında iç hesaplaşmalarda bir artış olduğu gözlemlenir. Önceki bölümlerde anlatılanlar ile burada ortaya çıkan karakter analizlerini birleştirdiğimizde yazarın, romanında birbirinden farklı üç eşkıya tipi oluşturarak tek tip bir eşkıya olmadığını göstermek istediği anlaşılmaktadır. Kemal Tahir eşkıyalığın başlamasında; devlet otoritesinin zayıflaması, nam alma tutkusunu gibi genel nedenlerin yanında bir takım özel nedenlerin de olduğunu bu üç karakter üzerinden yansıtmak istemiştir.

Bu özellikleri teker teker incelediğimizde, grubun beyni gibi görünse de aslında kandırılmasının çok kolay olduğu sonradan anlaşılan Uzun İskender'in eşkıyalığa başlaması bir haksızlığa başkaldırı niteliğinde gerçekleşmemiştir. 15-16 yaşlarında babası tarafından, "Yürekli olsun benim oğlum..."⁶⁸ diye Kavlak Ali'nin çetesine yazdırılmıştır. Kuru Zeynel ise ağa oğlu olmasına rağmen babasının istediği gibi davranmaması sebebiyle bir nevi bu hayatın içerisine itilmiştir. Yazarın Katır Adil üzerinden ise hiçbir şekilde nam alma tutkusunu işlemediği göze çarpmaktadır. Katır Adil daha çok içindeki saf hırsızlık ve korku dürtüleri ile hareket eden bir eşkıya karakterini temsil etmektedir. Bir anlamda bu karakter aracılığıyla Kemal Tahir'in oluşturduğu profil, korkularını gizlemek için eşkıya kimliğine bürünmüş adi bir hırsıza, bir hayduda aittir.

Kuru Zeynel bu esnada kendilerine anlatılmayan tüm planı çözmekle kalmamış, İskender'in Çerçi Süleyman ve Arif Ağa tarafından kandırıldığını da anlamıştır. Uzun İskender'in bu denli kolay kandırılması folklorik anlamdaki zeki, cesur eşkıya tipinden oldukça uzaktır. Bu bağlamda Kemal Tahir'in romanında yansıttığı eşkıya tipinin toplum içerisindeki güç dengeleri çerçevesinde kullanılmaya müsait bir yapısı olduğunu söylemek mümkündür. Uzun İskender'in arkadaşları gece uyurken Dede'den aldıkları paranın bir kısmını gizlice pantolonuna dikmesi de eşkıyaların, "Namuslu Eşkivalık" anlayışından ne denli uzak olduklarının başka bir kanıtı niteliğindedir.

68 Kemal Tahir (1975), *Rahmet Yolları ...*, s. 169.

Saklandıkları yerden çıkan eşkıyalar, karşılarında bir duman daha tüttüğünün farkına varmışlar, köylülerin kendilerini yakalamak için geldiklerini düşünse de planlarını eskisi gibi uygulamaya devam etmişlerdir. Herkesin ne yapacağını bilemez duruma geldiği bu süreçte, kendi zihninde yaratmış olduğu gerçeklik içerisinde Maraz Ali, oldukça rahattır. “Eşkıyalık işte buna derler. Akşama kadar vuruşmalı, gece karanlığında müfrezeleri dağıtıp dağ başını tutmalı...”⁶⁹ diye düşünmektedir.

Bu kısımda, köylünün fırsatını buldukları ilk anda eşkıyaları tutuklatmak için önleri- ni kesmesi de eşkıya ile halk arasındaki ilişkiye ayna tutmaktadır. “Kemal Tahir’e göre ister ağa olsun, ister sıradan halk, eşkıyaya şerrinden korkmaları nedeniyle destek vermektedir. Halkın eşkıyayı efsaneleştirmesi ise, köy toplumunda güce tapma ile ilgilidir⁷⁰. Ancak köylünün eşkıyaya olan yaklaşımı tek nedenle açıklanacak kadar basit değildir. Bir kere köylü kendi içinde çıkar birliği oluşturacak tek zümreden oluşmamıştır. Muhtar, ağa, tüccar, din adamı gibi köy otoriteleri, eşkıyayı köylü üzerinde baskı aracı olarak kullanır. Köylü ise çeşitli derecelerde yörenin eşkıyası ile kurmuş olduğu ilişkiden nasiplemek ister. Devlet otoritesinin savaş gibi nedenlerle acze düştüğü durumlarda üzerindeki baskıyı hafifletmenin köylü için başka yolu yoktur.”⁷¹

Ancak toplum düzeni oturduğunda halkın eşkıyalardan kurtulmak için devlet ile iş birliği içerisinde hareket ettiği görülmektedir. Romanda Ankara Hükümeti’nin otoritesinin hâkim olduğu ve eşkıyalık devrinin son bulduğu bir atmosfer vardır. Böyle bir ortamda eşkıyalığa girişen bir grubun yoğun bir yağmur sonrasında, köylü tarafından tutulduktan sonra jandarmalara haber verilmesi bu durumun en büyük kanıtıdır. Burada kitaba ismini veren rahmetin bir sembol olduğu görülür. Eşkıya devrinde yağmur eşkıyaya yarar sağlamakta, onun yakalanmasını önlemektedir. Ancak artık ne halk ne de devleti temsil eden jandarmalar, eşkıyalardan eskisi kadar korkmamaktadırlar... Eşkıyalık devri bitmiştir. Böylesi bir durumda yağmur eşkıyaya destek olmaktan oldukça uzaktır.

Yüksek Oluk Muhtarı’nın eşkıyaları teslim olmaları için ikna etmeye çalışırken söylemiş olduğu; “Zeynel Ağa köy bekçisidir, köy kanununu iyi bilir. Kanunda eşkıya “vurma emri” var. Gelin edebinizle teslim olun”⁷² sözü, bu süreçte eşkıya ile mücadelenin resmiyet bulduğunu göstermektedir. Bu durum tarihsel kaynaklar ile de paralellik arz

69 Kemal Tahir (1975), *Rahmet Yolları...*, s. 368.

70 Sezai Coşkun, *Esir Şehrin...*, s. 238.

71 Bülent Kalkan, “Hangi Köydensiniz?”, *Biyografi 4-Kemal Tahir*, ed.: Ayşegül Yaraman, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 116-117.

72 Kemal Tahir (1975), *Rahmet Yolları...*, s.385-386.

etmektedir⁷³. Artık köylüler bilhassa da çocuklar, eşkiyadan haberdar değildir, onlardan korkmamaktadırlar. Bu hususa, yazar Kuru Zeynel tarafından dile getirilmiş olan şu cümlelerle değinmiştir;

“Çoluk çocuk daha kötü... Bunlar eşkiyayı çoktan unuttu Uzun Ağa! Bunlar eşkiyayı türkülerden, bir de Köroğlu masallarından bilirse bilirler. Vurmak, vurulmak şimdinin köylü milletine şaka gelmekte”

“... Bugünün köylüsü senin mavzer kurşununun üzerine türkü çağırarak gelir.”⁷⁴

Yani eşkıyalık devrinin bitmesi ile birlikte artık korkma sırası devlette ve köylüde değil eşkiyadadır. “Eski devrin namına türküler yazılmış meşhur eşkiyası Uzun İskender Ağayı korku bastırmişti gerçekten...”⁷⁵ cümlesi bu açıdan önemlidir.

Eşkiyaların birbirlerine güven duymaması da dikkat çekicidir. Özellikle köylüler tarafında yakalandıklarında her biri bir diğerinin kendini kurtarıp onları ateşe atacağını düşünmektedir. Nitekim Uzun İskender en sonunda teslim olmuştur. Teslimiyetinin ardından Sungurlu köy kahvesinde İskender tarafından söylendiği iddia edilen; “Ben düşman sözüne uydum. Suç hep Kuru Zeynel’le Katır Adil’de... Bana pis canımı bağışlayın. Beni öldürmeyin de iyice döğün kardeşler”⁷⁶ sözü eşkiyaların korkak ve yalnızca kendilerini düşünen bir karaktere sahip olduklarını göstermektedir.

Katır Adil’in vurularak kan kaybından ölmesine sebebiyet veren bu süreç, Maraz Ali için gerçek bir eşkiya olma fırsatı yaratmıştır. Ancak yavaş yavaş gözlerinin önündeki perde de kalkmaktadır. Roman boyunca nam alma tutkusuyla göz ardı ettiği gerçeklerin farkına varmaya başlamıştır. Herkesin korkuya kapıldığı bu anda Maraz Ali’nin korkuya kapılmaması ve güçlü durması Kuru Zeynel’in dikkatinden kaçmamış, bu durumu; “Bu oğlanda iş var, evet!” Eski devir olsa buna güç-kuvvet yetirilemez Allah göstermesin, bu oğlan eski devirde Çöllo’yu, Kavlağı filan geçer de Köroğlu’nun mertebesine ayak basar. Ne faydaki zaman o zaman değil!”⁷⁷ sözleriyle değerlendirmiştir. Bu cümlede yazar, iyi bir eşkiya karakterine sahip olan bir insanın, toplumsal koşullar eşkıyalığa elvermiyorsa eşkıyalık yapamayacağını vurgulamıştır. Eşkıyalıkta esas önemli olanın bireysel faktörlerden ziyade toplumsal faktörler olduğuna dikkat çekmiştir.

73 Bkz.: Suna Altan, “1923-1938 Dönemi Arşiv Belgeleri Işığında Eşkıyalık Faaliyetlerine Genel Bir Bakış” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 23 S. 2, 2018, s. 631-642.

74 Kemal Tahir (1975), *Rahmet Yolları...*, s. 386-387.

75 Kemal Tahir (1975), *Rahmet Yolları...*, s. 397.

76 Kemal Tahir (1975), *Rahmet Yolları...*, s. 453.

77 Kemal Tahir (1975), *Rahmet Yolları...*, s. 410.

Maraz Ali'nin roman boyunca bir insan üzerinde denemek istediği silahı, en nihayetinde patlamış ve bunun sonucunda bir köylü hayatını kaybetmiştir. Maraz Ali için asıl gerçeklik bu andan itibaren başlayacaktır. Türkülerde yaşayan namlı bir eşkıya mı olacaktır, yoksa adi suçlar işleyip sefalet içinde ölecek midir? Ancak o gün eşkıyalara “*Dağın taşın takat yetiremediği bir dayak...*” atılmasından Maraz Ali'nin de sonunun ne olacağı belli olmuştur.

Bu süreçte roman içerisindeki gerçeklikten ayrı olarak, Sungurlu Köyü kahvesinde bambaşka bir gerçeklik ortaya konulmaktadır. Yazar eşkıyalık bağlamındaki pek çok düşüncesini burada köylüler arasındaki diyaloglar aracılığıyla vermiştir. Kahvedeki herkes bir anlamda kendi eşkıya gerçeğini yaratmıştır. Nam alma uğruna hayatını karartan Maraz Ali, Çerçi Ağası'na göre yıllarca besleyip gözünü oyan bir kargaya, Köse Hacı'ya göre ise “Yiğit Ali”ye dönüşüvermiştir. Ancak Maraz Ali aslında ikisi de değildir. Onun tek derdi nam alıp türkülerde dilden dile dolaşmaktır. Köse Hacı'nın eşkıyaların tümünü nasıl adeta bir “Küçük Hükümet”e çevirdiğini şu cümleler açıkça göstermektedir;

*“... say ki Mehdi Resul koptu geldi. Fistanları, pırtıları evlenecek çağdaki fukara kızlarına dağıtmışlar, öküzü olmayana öküz parası, tuzu-gazı olmayana münasip miktarda harçlık vermişler. Köy sandığına Kara salgından borcu olan fukaranın borcu silinmiş...”*⁷⁸

Topluluk içerisinde bu hikâyeleri dinleyenlerin bir kısmı alaya alırken bir kısmı da geçmişten kalan hikâyelerin hülyası ile eşkıyalıktan bir medet ummaktadır. Ancak eşkıyalıktan medet umanlar oldukça azınlıktadır. Çünkü eşkıyalık devrinde herkesin büyük bir hayal içerisinde dinlemiş olduğu efsaneleşmiş eşkıya hikâyeleri artık halk tarafından “*Bu zamanda eşkıyalık söker mi?*”⁷⁹ cümleleri ile geçiştirilmektedir.

Kemal Tahir için eşkıyalığın güç kazanmasında diğer bir önemli toplumsal faktör ise devletin güç kazanıp-kaybetmesine paralel bir şekilde gelişen köylünün eşkıyadan korkması durumudur. Yazar bu anlayışını romanına “*...Şimdi eşkıya yakalayan köylüye geldi mi, eskiden böyle bir işte o köylü eşkıyayı sellerden geçirirdi. Sen benim sözüme iyi kulak ver; bu rahmet başka rahmet... Bu rahmet gök rahmeti değil, yer rahmeti... Köylü eşkıyadan korkmadı mı, eşkıyalık öldü demek... Ne çeşitten olursa olsun...*”⁸⁰ sözleriyle yansıtmıştır. Kimi zaman isteyerek çoğu zaman zorla halk bir şekilde eşkıyaya yardım etmese eşkıyalığın bu denli yayılmasının neredeyse imkânsız olduğu vurgulanmaktadır.

78 Kemal Tahir (1975), *Rahmet Yolları...*, s. 435.

79 Kemal Tahir (1975), *Rahmet Yolları...*, s. 436.

80 Kemal Tahir (1975), *Rahmet Yolları...*, s. 454.

Roman kurgusu içerisinde eşkıyalar Sungurlu köyüne dört gün geçtikten sonra getirilmişler ve onlar getirilirken eşkıyalığa özenen diğer kimselere ibret olsun diye hazırlıklar yapılmıştır. Bu durum gerçekte de eşkıyaların idamının, yakalanmasının neden bu denli halka duyurularak yapıldığının bir göstergesi gibidir. Devlet halkın ibret almasını sağlayarak eşkıyalığın önüne geçmeye çalışmaktadır.

Kemal Tahir ise romanın sonunda en çok Maraz Ali'nin dramını ön plana çıkarmıştır. Maraz Ali, başlangıçta tıpkı Batı burjuva romanında olduğu gibi bilgisiz ve deneysizdir, eşkıya olgusu hakkında bambaşka inançlara sahiptir. Ancak yaşadıkları sonucunda eşkıyalığın türkülerde, hikâyelerde dinlediği gibi olmadığını anlamıştır.

Kemal Tahir'in, "Yorgun Savaşçı"dan farklı olarak eşkıyalık bağlamında "Rahmet Yolları Kesti" romanında bireysel nedenlere de ağırlık verdiği görülmektedir. Bu bağlamda eşkıyaları, son derece düşmüş vaziyette, nam alma meraklısı, bireysel çıkarlarının peşinde koşan, başkaları tarafından kullanılmaya müsait, korkusuz görünüşlerinin ardında büyük bir korku barındıran kimseler olarak betimlemeyi tercih etmiştir.

Sonuç

Kemal Tahir, Türk Edebiyatı ve düşün tarihi içerisinde önemli bir yere sahiptir. O, hayatını ülke gerçeklerini bulmaya adanmıştır. Romanlarını da tarihi ve gerçeği aktarabilmek için bir araç olarak kaleme almıştır. Tarihsel ve toplumsal konularda ortaya attığı görüşleri düşün ve edebiyat çevrelerinde tartışma konusu olmuştur. Eşkîyalık hakkındaki görüşleri üzerinde de uzun bir süre tartışılmıştır. "*Kemal Tahir, eşkıyadan kahraman "olamayacağını" temel tez olarak öne sürmüştür.*"⁸¹ O, eşkıyalığı bir toplum gerçeği olarak ele almıştır. Köyü anlatan birçok romanında eşkıyalığa az da olsa değinmiştir.⁸² Ancak bu çalışmada yazarın eşkıyalık hakkındaki görüşleri bağlamında "Yorgun Savaşçı" ve "Rahmet Yolları Kesti" romanları üzerinde durulmuştur. Bu iki romandan ilki, devlet otoritesinin olmadığı Milli Mücadele döneminde geçmektedir. Bu sürecin tam bir eşkıya çağı olduğu görülmektedir. İkincisi ise Ankara Hükümeti'nin kuruluş devlet otoritesinin sağlandığı 1930'lu yılların atmosferinde geçen bir eşkıya hikâyesi olması bakımından önemlidir. Kemal Tahir'in her iki romanında da eşkıyalığın oluşumu kapsamında ortak olarak üzerinde durduğu birtakım bireysel ve toplumsal faktörler vardır. Bunlar, yazarın eşkıyalık konusundaki genel görüşlerini yansıtmaktadır.

81 Sezai Coşkun, *Esir Şehrin ...*, s. 235.

82 Kemal Tahir'in tüm romanlarındaki eşkıyalık teması için bkz.: Banu Altınova, "Kemal Tahir'in Romanlarında Eşkîya ve Eşkîyalık", *Hece Aylık Edebiyat Dergisi*, S. 181, 2012, s. 232-243.

Yazara göre; “kahraman eşkiya” kavramı Anadolu kültür yapısından uzak bir değerlendirme sonucu “Yarı Aydınların” ortaya koyduğu bir kavramdır. Eşkiyanın kahramanlığı folklorik bir hayal ürünü olmaktan öteye gidemez. Eşkiyalar soyguncu, toplumsal ahlak anlayışları düşük, korkak, başkaları tarafından kullanılmaya müsait, çalışmayı sevmeyen, elinden numaradan başka bir iş gelmeyen kimselerdir. Eşkiyalığın belirli bir devri vardır. Eşkiyalık bir karışıklıklar ve savaşlar dönemi ürünüdür. Eşkiyalığın ortaya çıkışında devletin güçlü veya güçsüz olması en belirleyici etmendir. Devlet siyasi, ekonomik ve askeri alanda güçlüyse eşkiya hareketleri gözlenirse dahi çok uzun sürmez. Eşkiyalığın ortaya çıkışında nam alma arzusu, yiğitlik tutkusu, para hırsı vb. bireysel çıkarlar da vardır. Halkın korkusu ve devlete olan güvensizliği, eşkiyalığın varlığını sürdürmesinde etkilidir. Bu devletin güçlü veya güçsüz olması ile bağlantılı bir durumdur.

*“Köylü kendisini güçsüz hissettiği dönemlerde eşkiyayı kahraman, olarak nitelendirme ihtiyacı hissederek eşkiyayı efsaneleştirmiştir. Ama hiçbir vakit eşkiyanın kendi yanında olduğunu hissetmemiştir. Eşkiya hangi devirde kim güçlüyse onun yanında olmuş ve o kişiler tarafından kullanılmıştır. Kemal Tahir eşkiyalığı hırsızlıkla eş değer olarak ele almıştır. Ona göre düzenli ve korkusuz bir toplumda eşkiyalık olmayacaktır.”*⁸³ Ahlaki çöküntü içerisinde olan toplumlarda ise ya eşkiyalık olacak ya da eşkiyalığa duyulan hayranlık sonlanmayacaktır.

Bunların dışında eşkiyalık bağlamında her iki romanda da ortak olarak ele alınan bir diğer öge ise; eski devrin ünü sınırları aşmış eşkiyası Çakırcalı Mehmet Efe olmuştur. Ancak burada dikkat çekici bir nokta söz konusudur; eşkiyalık devrini anlatan Yorgun Savaşçı romanında Çakırcalı’dan namussuz gibi kötü sıfatlarla bahsedildiği görülür. Buna karşılık eşkiyalık devrinin bittiği bir dönemi anlatan Rahmet Yolları Kesti romanında çeşitli diyaloglar içerisinde Çakırcalı’nın zamanında, büyük ve önemli bir eşkiya olduğu vurgulanmıştır. Bu durum, genel olarak roman karakterlerinin eşkiyalığa bakışından kaynaklanabilecek bir farklılığa bağlanabilir. Ancak buradan yola çıkılarak eşkiyalığın yoğun olduğu dönemlerde eşkiyalık olgusuna bakışın son derece berrak olduğunu fakat dönemden uzaklaştıkça pek çok tarihi olay ve olguda olduğu gibi eşkiyalığa bakışın da bulanıklaştığı ve bambaşka bir mahiyet kazandığı yorumuna da varmak mümkündür. Roman içerisinde eşkiyalığa bakıştaki bu değişimde en çok türkü, hikâye ve romanlara yansayan abartılı, yanlış anlatıların etkili olduğu vurgulanmıştır.

Bu anlatılanlar dışında yazarın eşkiyalığı ele alırken coğrafi ve iklimsel unsurlara da büyük yer verdiği görülmektedir. Yazar, eşkiyalığı ele alan diğer pek çok isim gibi coğrafi bağlamda “Dağ” unsuruna vurgu yapmıştır. Dağı eşkiyaların devletin kolluk kuvvetlerinden daha rahat korunup kaçabilecekleri bir alan olarak değerlendirmiştir.

83 Banu Altınova, “Kemal Tahir’in Romanlarında Eşkiya ve Eşkiyalık”, s. 243.

Yağmur ve harman zamanları gibi mevsimsel durumların ise zamana bağlı olarak göreceli bir etki yaptığını belirtmiştir. Böyle durumların, ancak devletin güçsüz olduğu çağlarda eşkıyaların lehlerine işleyebileceğine değinmiştir.

Kemal Tahir'in "Yorgun Savaşçı" ve Rahmet Yolları Kesti" romanlarındaki eşkıya olgusunu hem Türk Edebiyatı hem de tarihsel gerçeklik çerçevesinde yazarın fikirleriyle harmanlamış olduğumuz bu çalışmanın sonunda; Kemal Tahir'in, yaşadığı dönemde pek çok eleştiriye maruz kalmış olduğu görülmüştür. Yazarın aktarmak istedikleri, objektif bir şekilde değerlendirilememiştir. "20. yy içinde görüşlerine ve edebiyatçı kişiliğine gereken önemin verilmemiş olması Türk toplumunun bugün karşı karşıya kaldığı bir dizi sorunun da kaynağını oluşturmuştur."⁸⁴ Günümüzde ise yazara daha objektif bir şekilde yaklaşılmaktadır. Ancak özellikle eşkıyalık anlayışı hususunda halen Yaşar Kemal ile karşılaştırılmaktan öteye gidilememiştir. Bugün geldiğimiz noktada yazarın eşkıyalığa bakışı ve tarihsel gerçeklik arasında büyük benzerlikler göze çarpmaktadır. Bu durum onun romanlarının, yalnızca eşkıyalık hususunda değil diğer tarihi ve edebi öğeler açısından da karşılaştırmalardan ve ön yargılardan uzak bir şekilde değerlendirilmesini gerektirmektedir.

"Kemal Tahir, 21. yüzyılın önümüze getirdiği gerek edebiyat-sanat gerekse toplum sorunlarını kavramamıza yönelik azımsanmayacak bir miras bırakmıştır. Bu mirası sahiplenebildiğimiz, taşıyabildiğimiz ve yeni kuşaklara devredebildiğimiz ölçüde değeri anlaşılacaktır".⁸⁵

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

Resmî Yayınlar⁸⁶

Düstûr

84 Recep Ertürk, "21. Yüzyılda Kemal Tahir Okumak", *Hece Aylık Edebiyat Dergisi*, S. 181, 2012, s. 336.

85 Recep Ertürk, "21. Yüzyılda Kemal Tahir Okumak", s. 342.

86 Kullanılan resmî yayınların künyeleri dipnotlarda gösterilmiştir.

Araştırma Eserler

- Aka, Nilüfer: “Kemal Tahir’in “Yorgun Savaşçı” Romanında Yapı ve İzlek”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 27, 2015, s. 150-181.
- Akdağ, Mustafa: *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celali İsyancıları*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995.
- Aktaş, Şerif: *Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili-Teori ve Uygulama*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2022.
- Aktaş, Şerif: *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991.
- Altan, Suna: “1923-1938 Dönemi Arşiv Belgeleri Işığında Eşkıyalık Faaliyetlerine Genel Bir Bakış” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 23 S. 2, 2018, s. 631-642.
- Altınova, Banu: “Kemal Tahir’in Romanlarında Eşkya ve Eşkıyalık”, *Hece, Türkiye'nin Ruhunu Arayan Aydın Kemal Tahir Özel Sayısı*, S. 181, 2012, s. 232-243.
- Aslan, Cumhuri: “Türkiye’de Politik Roman: 12 Mart Döneminde İdeoloji ve Edebiyat”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S. 47, 2011, s. 171-187.
- Avcı, Güven: “Ya Devlet Başa Ya Kuzgun Leşe”, *Biyografiya 4- Kemal Tahir*, ed.: Ayşegül Yaraman, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2004, s. 121-146.
- Ayas, Güneş: “Kemal Tahir ve Dostoyevski Üzerine Düşünceler”, *Bir Kemal Tahir Kitabı Türkiye'nin Ruhunu Aramak*, ed.: Kurtuluş Kayalı, İthaki Yayınları, İstanbul 2010, s. 175-194.
- Barkey, Karen: *Eşkıyalar ve Devlet: Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, çev.: Zeynep Altıok, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.
- Boratav, Pertev Naili: *Köroğlu Destanı*, Adam Yayıncılık, İstanbul, 1984.
- Bozdağ, İsmet: *Kemal Tahir'in Sohbetleri*, Emre Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- Coşkun, Sezai: *Esir Şehrin Hür İnsanı Kemal Tahir İnsan, Eser, Fikir*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2012.
- Çavdar, Tevfik: “Roman, Tarih ve Kemal Tahir”, *Bir Kemal Tahir Kitabı Türkiye'nin Ruhunu Aramak*, ed.: Kurtuluş Kayalı, İthaki Yayınları, İstanbul, 2010, s. 57-60.
- Demirci, Süleyman-Çabuk, Fehminaz: “Celâli Kürt Eşkiası: Bayezid Sancağı ve Osmanlı-Rus-İran Sınır Boylarında Celâli Kürt Aşireti'nin Eşkıyalık Faaliyetleri (1857-1909)”, *History Studies*, C. 6, S. 6, Aralık 2014, s. 71-97.
- Eğribel, Ertan: “Kemal Tahir Düşüncesinin Dinamizmi: Sosyalizm, Batıcılığa ve Doğru Sorunu”, *Bir Kemal Tahir Kitabı Türkiye'nin Ruhunu Aramak*, ed.: Kurtuluş Kayalı, İthaki Yayınları, İstanbul, 2010, s. 66-81.

- Ertürk, Recep: "21. Yüzyılda Kemal Tahir Okumak", *Hece, Türkiye'nin Ruhunu Arayan Aydın Kemal Tahir Özel Sayısı*, S. 181, 2012, s. 336-342.
- Erverdi, Ezel: "Bir Hakkı Teslim Etmek", *Bir Kemal Tahir Kitabı Türkiye'nin Ruhunu Aramak*, ed.: Kurtuluş Kayalı, İthaki Yayınları, İstanbul, 2010, s. 19-31.
- Fedai, Özlem: "Kemal Tahir'in Gözünden Milli Mücadele Yılları Anadolu'sunda Yozlaşma ve Çürüme", *Hece, Türkiye'nin Ruhunu Arayan Aydın Kemal Tahir Özel Sayısı*, S. 181, 2012, s. 165-172.
- Gözütok, Türkan: "Eşkıyalık ve Çakırcalı Mehmet Efe'nin Türk Edebiyatına İzdüşümü", *Türkbilig*, S. 21, 2011, s. 49-72.
- Gündüz, Tufan: "Konar Göçer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1989, s. 161-163.
- Hobsbawm, Eric J.: *Eşkıyalar*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2011.
- Kalkan, Bülent: "Hangi Köydensiniz?", *Biyografya 4-Kemal Tahir*, ed.: Ayşegül Yaraman, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 107-120.
- Karadeniz, Abdurrahim: "Yorgun Savaşçı'nın Spot Işıkları", *Hece, Türkiye'nin Ruhunu Arayan Aydın Kemal Tahir Özel Sayısı*, S. 181, 2012, s. 294-300.
- Karagöz, Mehmet: "17. Asrın Sonunda Filibe ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri (1680-1700)", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 16, S. 2, 2006, s. 374.
- Kemal Tahir: *Kemal Tahir'den Fatma İrfan'a Mektuplar*, Sander Yayıncılık, İstanbul, 1979.
- Kemal Tahir: *Rahmet Yolları Kesti*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975.
- Kemal Tahir: *Rahmet Yolları Kesti*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2011.
- Kemal Tahir: *Yorgun Savaşçı*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2017.
- Moran, Berna: *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- Narlı, Mehmet: "Köy Romanı İçinde Kemal Tahir", *Hece, Türkiye'nin Ruhunu Arayan Aydın Kemal Tahir Özel Sayısı*, S. 181, 2012, s. 226-231.
- Safi, Polat: "Yargılamak mı Anlamak mı? Vefatından 37 Yıl Sonra Kemal Tahir'i Okumak", ed.: Kurtuluş Kayalı, *Bir Kemal Tahir Kitabı Türkiye'nin Ruhunu Aramak*, İstanbul, İthaki Yayınları, 2010, s. 117-123.
- Şahin, İlhan: *Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler*, Eren Yayınları, İstanbul, 2006.
- Tekin, Mehmet: *Roman Sanatı I- Romanın Unsurları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2022.
- Topluk, Gökhan: "Kemal Tahir ve Yaşar Kemal Örnekleri Üzerinden Eşkıyalık Yazımına Bir Bakış", *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 1, 2017, s. 59-78.
- Uyanık, Ercan: *20. Yüzyılın Başlarında Batı Anadolu'da Eşkıyalık ve Çakırcalı Mehmet Efe*. İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2017.

- Uzun, Efkan: “Osmanlı Örneklemleri Üzerinden Sosyal Eşkıyalığa Bir Bakış”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Y. 10, S. 3, Aralık 2006, s. 31-45.
- Yakut, Kemal: “Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Eşkıyalığın Önlenmesine İlişkin Düzenlemeler”, *Kebikeç*, S. 34, 2012, s. 139-157.
- Yazoğlu, Cengiz: “Kemal Tahir’in Tarihe Bakışı”, *Biyografya 4- Kemal Tahir*, ed.: Ayşegül Yaraman, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 51-58.
- Yetkin, Sabri: *Ege’de Eşkıyalar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.

